

Fondacija Friedrich Ebert -
Germani

Фондация „Фридрих Еберт“ - Германия
Конфедерация на независимите синдикати в България
ИК „Труд и право“

**Образователна програма за синдикалисти,
работници и служители.**

Avtori

Автори (по реда на публикациите):

проф. д.ю.н. Витали Таджер

Андрей Делчев

Цветан Джигански

Николай Христов

Георги Хорозов

доц. д-р Бисер Славков, д.е.с.

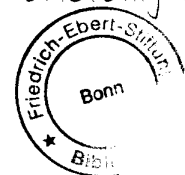
Емилия Банова

Vitali Tadžer ...

Proizvodstvo po nezastojatel
**Производство
по несъстоятелност
и работническо-
мениджърска
приватизация**
privatizacija

Правни, *pravni,*
финансови *finansovi*
и социални *i socialni*
измерения *izmerenja*

A 98 - 00064

© Фондация „Фридрих Еберт“ – Германия

© КНСБ

© ИК „Труд и право“

София, 1997 г.

Предговор

Книгата се издава със съдействието на
Фондация „Фридрих Еберт“

В условията на икономическа криза и повсеместна смяна на собствеността е нормално и естествено синдикатите да разширяват територията на своите изяви, да бъдат близо до същината на икономическите процеси, да търсят и оплотворяват всякакви легитимни възможности за реализация на интересите на работниците и служителите.

Това обяснява и техния интерес към работническо-менеджърската приватизация. От гледна точка както на съчетаването на интересите, така и на управлението на търговските субекти, този вид приватизация предлага сякаш една от най-приемливите схеми за трансформация на собствеността. От друга страна са проблемите на несъстоятелността на търговците. В производството по несъстоятелност се преплитат интересите на длъжника и кредиторите, а работниците и служителите са в ролята на едни от най-язвимите и потърпевши кредитори. Нещо повече – те в най-голяма степен имат интерес предприятието, в което работят да се запази и оздрави, да получи нов шанс за съществуване и развитие.

И точно тук се открива една възможност, която вече някъде е и практика – обявени в несъстоятелност предприятия да се поемат от работниците и служителите – било чрез наемни договори, било чрез приватизация.

Тези възможности бяха дискутирани на Национален семинар-дискусия, състоял се на 9 юли 1997 г. в гр. Враца. Проявата беше организирана от КНСБ, КТ „Подкрепа“, Фондация „Фридрих Еберт“, Асоциация „Труд и собственост“,

Разпространява се безплатно

Издателски комплекс „Труд и право“ и Института за синдикални и социални изследвания, със съдействието на Кооперация „Гарант консулт“ – Враца и „Йова холдинг“ АД – Враца.

Тази книга Ви предлага авторски разработки по основните теми на семинара. Направен е опит да се представи многообразието на проблемите, да се даде приложно знание на хората, които в една или друга степен са включени в тези процеси. Привлечени са и автори с утвърден авторитет на специалисти в своите области.

Книгата е предназначена за синдикални лидери и експерти, за работници и служители, които се интересуват от въпросите на приватизацията и несъстоятелността, както и за мениджъри, специалисти и консултанти на свободна практика.

Изказваме сърдечна благодарност
на г-р Марк Мейнардус - директор на
регионално бюро „Балкани“ на фондацията,
за личния му принос в реализацията
на образователната програма.

КНСБ

ИК „Труд и право“

Правното положение на синдика и квестора по българското законодателство

проф. д.ю.н. Витали ТАДЖЕР

1. Търговското предприятие се управлява и представлява или от собствениците на капитала, или от избрани от тях лица. Когато търговското предприятие е неплатежоспособно, както и в някои други случаи, предвидени в закона, запазването от собствениците на функции по управлението и представянването на предприятието създава заплахата за интересите и правата на кредиторите, както и на останалите участници на пазара. Собствениците могат да извършат действия, които да затруднят или да направят невъзможно удовлетворяването на кредиторите и нормалното извършване на стопанската дейност. Това налага законодателят да създаде условия, за да се предотвратят подобни действия. Едно от важните средства, чрез което може да се постигне това, е да се ограничат правата на собствениците и да се назначат специални длъжностни лица, които осъществяват надзор или и временно управляват оперативното предприятие. Тези лица са **синдикът** – в производството по несъстоятелност на търговското предприятие и **квесторът** – в определени случаи, специално предвидени в закона. Синдикът и квесторът изместват или заместват органите на търговското предприятие.

2. Синдикът е физическо или юридическо лице, което

представлява и управлява текущите дела на търговското предприятие и изпълнява и други функции, определени от закона или от съда в производството по несъстоятелност. Той е специализиран орган за управление на масата на несъстоятелността. По българското право синдикът е свързан с производството по несъстоятелност. Правното му положение се урежда в Търговския закон и в някои специални закони, като Закона за банките и кредитното дело, Закона за застраховането и други.

Терминът синдик, който има гръцки произход, е въведен у нас през 1897 г. с първия ТЗ. Първият въпрос, който се поставя във връзка с изясняване на правното положение на синдика, е **кой може да бъде синдик**.

3. Отговорът се съдържа в чл. 655, ал. 1 ТЗ: „Синдик може да бъде физическо или юридическо лице“. Този текст позволява да се направят няколко извода. Синдикът е субект на частното право. Той не може да бъде държавен орган, лице с властнически правомощия. Може да се избира между физическо и юридическо лице. Правомощията на синдика могат да се осъществяват от едно или от няколко лица – предвижда чл. 655, ал. 4 ТЗ. При няколко синдика те вземат решенията с единодушие и извършват действията съвместно, като отговарят солидарно за неизпълнение на задълженията си на основание чл. 633, ал. 2 и 3 ТЗ.

4. Дали всяко физическо или юридическо лице може да бъде синдик? В закона са установени само **пречките**, обстоятелствата, които пречат на едно лице да бъде синдик – чл. 655, ал. 2 ТЗ. Не са определени положителните изисквания, на които синдикът трябва да отговаря, например образование, квалификация, стаж, възраст и др. Същото се отнася и за синдика-юридическо лице. Погрешно би било да се смята, че всеки може да бъде назначен за синдик. Синди-

ктът е материалноотговорно лице. Той представлява предприятието на длъжника, участва по делата, заведени от него или срещу него, събира паричните вземания на длъжника и др. По-голямата част от тези действия изискват професионална подготовка, и то преди всичко юридическа. Синдикът води и отговаря по дела и ако не е юрист, трябва да се ангажира за всяко дело адвокат, което осъществява издръжката. Обикновено в миналото у нас, а и на Запад синдици са адвокати и това е съвсем естествено. Като се отчита сложността на отношенията при несъстоятелността, необходимо е дори адвокатите да са с определен стаж. Целесъобразно е към съдищата по несъстоятелността да се изготвят списъци на лица, които могат да бъдат назначавани за синдици, подобно на списъците за бечките лица.

5. Деликатни въпроси изникват, когато синдик е **юридическо лице**. Законът изисква лицата, които ще осъществяват правомощията на синдика-юридическо лице, да отговарят на условията, които са установени за синдика-физическо лице. Съдът утвърждава поименно физическите лица, които действат за юридическото лице-синдик – чл. 655, ал. 3 ТЗ. Но щом това е така, не може да се избегне питането кой всъщност е синдикът – юридическото ли лице или предложено от него и утвърдено от съда физическо лице. По мое мнение правоотношение на синдик се установява с **физическото лице**. Това лице черпи правата на синдик направо от съда, а не от юридическото лице, с което то може да бъде в трудови, членствени или гражданскоправни отношения. Освен това физическото лице има право на възнаграждение за управлението на несъстоятелната маса, дължи съответна грижа и носи отговорност пред длъжника. Синдикът-физическо лице не действа от името и по пълномощие на юридическото лице. Когато синдикът е юридическо лице, което действа чрез физическите лица, който трябва

ва да бъде вписан в търговския регистър като синдик: юридическото или физическото лице или и двамата? След като правомощията на синдик се упражняват от физическото лице, какво е оправданието като синдик да фигурира в юридическото лице? Какъв трябва да бъде предметът на дейност на юридическото лице, може ли то да бъде публично юридическо лице? По чуждестранните законодателства синдик може да бъде само физическо лице. У нас досега не е използвана възможността за назначаване на юридическо лице за синдик.

6. Синдикът трябва съгласно чл. 655, ал. 2 ТЗ да не е:

- осъждан като пълнолетен за умишлено престъпление от общ характер;
- съпруг на длъжника или на кредитор и да няма родство с тях по права линия, по съребрена линия – до шеста, а по сватовство – до трета степен;
- кредитор в производството по несъстоятелност;
- невъзстановен в правата си несъстоятелен длъжник (чл. 747-748 ТЗ);
- с длъжника или с негов кредитор в отношения, които пораждат основателно съмнение за неговата безпристрастност.

Установяването на изброените обстоятелства става със свидетелство за съдимост и с декларация на лицето. По-особено внимание изисква последната пречка. Тя изисква да се направи конкретна преценка. Не би могло например да бъде синдик лице, което е кредитор на кредитора, защото той е заинтересован кредиторът да получи удовлетворение от длъжника, за да може сам той да се удовлетвори. Съмнението в безпристрастие трябва да бъде обективно и основателно.

7. При значителен обем на несъстоятелната маса съгът може да назначи повече синдици. Решение за това се взема по предложение на събранието на кредиторите и по преценка на съда. Когато синдиците са повече на брой, те са с равни права, които упражняват съвместно, а това предпоставя съгласие между тях. Целесъобразно е събранието на кредиторите да разпредели правомощията между синдиците и съгът да утвърди това разпределение. Така например може да се реши един от синдиците да се занимава с водене на съдебните дела, друг да извършва осребряването на масата, трети да отговаря за счетоводната отчетност и т.н. В тези случаи всеки синдик отговаря за възложената му работа.

8. Назначението на синдика става по предложение на събранието на кредиторите, писмено съгласие на самия синдик и решение на съда. Първият временен синдик се назначава с решението на съда за откриване на производството по несъстоятелност – чл. 630, ал. 1, т. 3 ТЗ. Тъй като събранието на кредиторите само предлага синдика на съда, ако съгът не приеме предложението, той определя сам кой да бъде синдик.

В закона не е предвидено решението на съда за назначаване да се впише в търговския регистър и да се обнародва в „Държавен вестник“, но това е предвидено за решението на съда за откриване на производството по несъстоятелност. Правилото е, че това, което се отнася за цялото решение, важи и за неговите части. Като се имат предвид представителните и управителните правомощия на синдика, не би могло неговото назначение, както и освобождаването му да не подлежат на вписване и обнародване. Назначението може да се противопостави на трети добро-съвестни лица след вписването му в търговския регистър.

9. Какви правомощия има синдикът? Те са определени и систематизирани в чл. 658 ТЗ. Изброяването в този текст обаче не е изчерпателно. Съгласно чл. 658, ал. 1, т. 14 синдикът „извършва други предвидени от закона или възложени от съда действия“. Отделни правомощия са разпръснати в други разпоредби на ТЗ или на други нормативни актове. Правомощията на синдика могат да почиват и на конкретно възлагане от съда. Специален интерес заслужава ал. 2 на чл. 658 ТЗ. Съгласно нея „синдикът осъществява правомощията си съобразно с развитието на производството по несъстоятелност и постановеното от съда“. От този текст се налага заключението, че всеки синдик има различен кръг от правомощия, които се определят конкретно от съда. Самото осъществяване на правомощията трябва да се съобразява с постановленията на съда.

Синдикът се назначава, за да извършва **правни действия**. С оглед кръга от правомощия, предоставени от съда на синдика, различават се три вида синдици:

а) **Синдик, упражняващ надзор върху длъжника, който продължава дейността си.** В този случай длъжникът запазва управлението на предприятието си, както и възможността за управление и разпореждане с имуществото си. Той продължава да се разпорежда с банковата си сметка, ако съгът не е наложил запор. В две насоки длъжникът е ограничен: нови сделки той може да сключва **само след предварително съгласие на синдика**; той не може да приеме изпълнение на задължение, което вместо него се прави от синдика. При това положение синдикът има контролни функции, освен когато приема изпълнение на задължения към длъжника, действвайки като негов представител. Синдикът има право да проверява действията на длъжника с оглед те да не застрашават интересите на кредиторите. Няма пречка самият длъжник да търси мнението на синдика при извършване на отделни действия. Длъжникът трябва да осигури условия на синдика, за да упражнява надзор, и да му

дава исканите сведения – счетоводни книги, кореспонденция, договори.

б) **Синдик, който управлява и се разпорежда с имуществото на длъжника, лишен от това право.** В този случай синдикът поема управлението на предприятието и положението му може да се сравни с това на ликвидатора. Синдикът представлява предприятието и има правата и задълженията на изпълнителния му орган (сравни с чл. 268-289 ТЗ). Но длъжникът не се лишава от всички права. Той запазва правото да предложи план за оздравяване на предприятието, да обжалва решенията и определенията, постановени от съда по несъстоятелността, да управлява и се разпорежда с несеквестрируемото си имущество, да приема и се отказва от наследство, завети и дарения.

в) **Синдик, който управлява и се разпорежда с определени обекти от имуществото на длъжника, на когото съгът по несъстоятелността дава възможност да продължи дейността си върху останалите обекти от имуществото, които управлява и с които се разпорежда, но под надзора на синдика.** В този случай е налице комбинация от предходните две положения. Това решение е подходящо, когато имуществото на длъжника се състои от обекти с относително самостоятелно стопанско значение, някои от които могат да бъдат оставени за управление на длъжника.

Определеният веднъж обем на правомощия на синдика може по всяко време да бъде изменен от съда по несъстоятелността, разбира се, при настъпване на нови обстоятелства. Съгът може да направи това и по свой почин. Решението на съда за откриване на производството по несъстоятелност включва задължително назначаването на синдик, на когото се определят правомощията. Това решение подлежи на вписване в търговския регистър и се обнародва в „Държавен вестник“ (чл. 622 във връзка с чл. 630 и 635 ТЗ).

Съдът, като определи обема на правомощията на синдика, следва, че останалите правомощия във връзка с имуществото остават за длъжника.

10. В чл. 658, ал. 1 ТЗ се съдържа каталог от 13 правомощия на синдика. Текстът различава общо формулирани и конкретно определени правомощия. Съгласно т. 1 синдикът **представлява предприятието**. Под предприятие законът има предвид длъжника-търговец, срещу когото е открито производството по несъстоятелност. Когато синдиците са няколко, следва да се уточни дали те представляват предприятието заедно или поотделно. Синдикът има материална и процесуална представителна власт.

Синдикът **управлява текущите дела** на длъжника – т. 2. Тук влиза всекидневната дейност в предприятието. Тя включва сключване и изпълнение на договори, плащане на данъци, акцизи, мита и такси, упражнене на правата и задълженията по трудовите правоотношения, включително назначение и уволнение на работници и служители. Синдикът няма право да изменя или да допълва учредителните актове на предприятието (състава на съдружниците, предмета на дейност, капитала и др.). Той не би могъл да извършва и други действия, които не се отнасят към текущата дейност, като откриване и закриване на клонове, участие в други дружества, придобиване на недвижими имоти, даване на поръчителство и гаранции и други обезпечения, отпускане на кредит и др.

Синдикът получава под опис, **съхранява и води търговските книги и търговската кореспонденция** на предприятието – т. 3. При изпълнение на това правомощие синдикът може да използва услуги на други лица – например счетоводител, преводач и др.

Правомощие на синдика е **да издирва и уточнява иму-**

ществото на длъжника – т. 4. Има се предвид активът и пасивът, както и несъстоятелната маса. При спор може да завежда дела.

При предвидените от закона условия синдикът прави **искания за прекратяване, разваляне или унищожаване на договори**, по които длъжникът е страна – т. 5. Имат се предвид възможностите за прекратяване на договори при условията на чл. 644, за извършване на прихващане с насрещни вземания по чл. 645, за отменителните искове по чл. 155 ЗЗД и чл. 647 ТЗ и всички други общи или специални основания, при които според закона може да се иска погасяване на договор.

Синдикът **участва** в производствата по делата на предприятието и **завежда** от негово име дела – т. 6. Той е легитимиран да води и отговаря по дела на длъжника. Има право да завежда насрещни искове и да встъпва като трето лице за длъжника.

Синдикът **събира паричните вземания** на длъжника и внася полученото в особена банкова сметка – т. 7. Когато вземанията не се изпълняват доброволно, синдикът води необходимите дела. Събраните суми се внасят според закона в „особена“ банкова сметка. Не е ясно защо трябва да се открива нова банкова сметка на името на длъжника, който като търговец не може да няма банкова сметка. Законът не установява някакъв особен режим за тези средства. И те служат за удовлетворяване на кредиторите, както и останалото имущество на длъжника.

Разпореждането с паричните суми по банковите сметки на длъжника синдикът може да извършва **само с разрешение на съда**, и то само когато това се налага във връзка с управлението на имуществото и неговото запазване – т. 8. Разрешението на съда може да бъде за еднократно или многократно теглене на суми – например за издърж-

ката на дължника, за възнаграждение на синдика, за изплащане на наеми и други периодични вноски и др. Синдикът иска разрешение от съда по несъстоятелност, а в представяните пред него месечни отчети отразява изпълнението.

Правомощие на синдика е да издирва и уточнява кредиторите на дължника – т. 9. То включва не само персонално установяване на кредиторите, но и уточняване на вземанията – тяхното основание и размер.

По определение на съда синдикът може да **свика** и организира събранието на кредиторите – т. 10. Той може да предлага на съда да се свика събрание на кредиторите, а когато съдът реши да се проведе събрание – в организацията му може да бъде включен и синдикът, освен канцеларията на съда.

Синдикът има право да предлага оздравителен план – чл. 658, ал. 1, т. 11 и чл. 697, т. 2 ТЗ. Разноските за изготвянето на плана могат да бъдат за сметка на несъстоятелната маса, ако съдът разреши това. Тези разноски, като част от разноските по несъстоятелността, са поставени на първо място при разпределението на осребреното имущество след обезпечените вземания.

Съгласно т. 12 синдикът извършва действия по прекратяване участието на дължника в търговски дружества. Регът, по който може да се упражни това правомощие, зависи от вида на самото дружество и от предвиденото в учредителните актове.

Осребряването на имуществото от масата на несъстоятелността е правомощие само на синдика – т. 13. Регът за самото осребряване се съдържа в чл. 716-719 ТЗ. Правомощията на синдика по осребряването са приравнени на тези на съдията-изпълнител по ГПК.

Синдикът е длъжен лично да упражнява правомощията

та си. Само с разрешение на съда той може да упълномощава друго лице да извършва отделни действия – чл. 660, ал. 2 ТЗ.

11. В отделен текст законът установява **задължение на синдика за отчетност** – чл. 659 ТЗ. От една страна той дължи текуща, оперативна отчетност. Тя се извършва чрез писмено отразяване в прономерован и прошнурован дневник на всяко действие, свързано с управлението на имуществото. Отразяването трябва да се извърши в деня на действието. Воденето на дневника има доказателствено значение. Действителността на извършеното от синдика действие не е обусловено от отразяването му в дневника. Също така записът в дневника не е доказателство за истинност на записаното. При спор може да се доказва от синдика извършването или неизвършването на едно действие. Изводът е, че дневникът може да се използва срещу синдика, като от записите в него той не може да черпи права. Дневникът отразява активността на синдика и трябва да се използва при определяне на размера на възнаграждението му.

Освен записванията в дневника, синдикът дължи да представи в съда по несъстоятелността всеки месец **писмен отчет**. Съдът има право да иска да се представят и извънредни отчети, които могат да имат за предмет отделни въпроси, възникнали в производството по несъстоятелност.

Отчетите имат характер на информация и не е предвиден рег за приемането им. Въз основа на тях съдът може да извършва отделни производства и да приема съответни решения.

12. **Какво е по своята природа правното положение на синдика?** То може да се определи въз основа на разгледалия рег за назначаване и освобождаване и с оглед на право-

мощията му. Като се установи, синдикът се назначава от съда по предложение на събранието на кредиторите при предварително дадено от него писмено съгласие. Тъй като назначаването се извършва със съдебен акт, може да са мисли, че той получава статут на орган на съда, т.е. вид гържавен орган.

Ако се излезе от правомощията на синдика, ще се установи, че той действа **от името и в интерес на различни лица**. Така преди всичко синдикът представлява предприятието-длъжник и може да се поддържа, че той е негов представител, с когото се установяват мандатни отношения. Но синдикът има за задача да издире, уточни и охрани масата на несъстоятелността. Тази маса обаче не е персонализирана, затова с нея не се установяват отношения. Синдикът се назначава по предложение на събранието на кредиторите и при действията по попълването на масата на несъстоятелността, както и в останалите случаи, той се съобразява с интересите на кредиторите, поради което може да бъде разглеждан и като **техен представител**. Но кредиторите не образуват едно организационно цяло, те не са правно обвързани помежду си и затова синдикът не може да бъде определен като техен представител. При осребряването на имуществото от масата на несъстоятелността синдикът има правомощията на съдия-изпълнител – чл. 717, ал. 1 ТЗ, следователно той действа като гържавен орган.

Изобщо в синдика фокусират различни права и правни качества и интереси, той извършва действия от името или в интерес на различните участници в производството по несъстоятелност. Това обстоятелство не позволява да се редуцират отношенията, в които влиза синдикът, само до един вид. Ето защо синдикът се очертава като **своеобразен субект**. Всяко отделно правоотношение, в което влиза синдикът в производството по несъстоятелност, трябва да бъде анализирано отделно и по него да се определя за

случая какво е правното му положение. Същественото е, че синдикът е орган на несъстоятелността. Той действа **както орган на съда**, на когото е подчинен.

Ако се влезе в по-внимателно в изброяването на правомощията на синдика в чл. 668 ТЗ ще се установи, че голямата част от т.нар. правомощия са **едновременно права и задължения**. Така например синдикът има не само право да управлява текущите дела на предприятието, но той има и задължение да върши това. Същото се отнася и за воденето на търговските книги и търговската кореспонденция на предприятието, за издирване и уточняване на имуществото на длъжника, за участието по делата на предприятието, за издирване и уточняване на кредиторите и др.

Обстоятелството, че „правомощията“ имат характера на права и задължения, дава основание да се говори за **компетентност на синдика**. Че действително правомощията са едновременно право и задължение на синдика се вижда и от чл. 660-663 ТЗ. „Синдикът е длъжен да осъществява правомощията си с грижата на добър стопанин“ – гласи чл. 660 ТЗ. Всъщност текстът трябва да се разбира в смисъл, че синдикът трябва да изпълнява задълженията си с грижата на добрия стопанин. Съвсем ясен в това отношение е чл. 663 ТЗ, съгласно ал. 1 на който „когато синдикът не изпълнява задълженията си или ги изпълнява лошо, съдът може да му наложи глоба...“

Особеното правоотношение, в което се намира синдикът, е **възмездно**. Съгласно чл. 661 ТЗ синдикът получава за своята работа възнаграждение, размерът на което се определя от съда. Като критерии се използват масата на несъстоятелността и обемът и сложността на работата на синдика. По преценка на съда синдикът може да работи по трудов или по граждански договор. Възнаграждението е за сметка на несъстоятелната маса и се води като разноски по несъстоятелността. Съдът има право след приключване на производството по несъстоятелността да определи на синдика допълнително възнаграждение.

15. Особеното положение, в което се намира синдикът, налага някои ограничения при упражнене на компетентността му. За да се избегнат злоупотреби, на синдика се забранява да договаря от името на длъжника със себе си или с друго лице, което той също представлява – чл. 662, ал. 1 ТЗ. Също така синдикът не може да придобива пряко или чрез друго лице, и то по какъвто и да е начин, вещи или права от масата на несъстоятелността. Законът разпростира това ограничение и спрямо съпруга на синдика, роднините му по права линия, по съребрена линия до шеста степен и по сватовство до трета степен. Сключените в нарушение на тези забрани сделки са нищожни.

14. Синдикът отговаря пред длъжника и пред кредиторите за виновно причинените им вреди при осъществяване на правомощията си – чл. 663, ал. 3 ТЗ. Получените от името на длъжника парични суми синдикът е длъжен веднага да внесе в банката. За времето на забавянето той дължи законната лихва – чл. 663, ал. 2 ТЗ. Отбелязва се вече, че синдикът носи и административнонаказателна отговорност, като съгът може да му наложат парична глоба, която за всеки отделен случай може да бъде в размер до едномесечното му възнаграждение – чл. 663, ал. 1 ТЗ. Глобата е в приход на държавния бюджет. Държавата не отговаря за вреди, причинени от синдика.

13. Синдикът може да бъде освободен съгласно чл. 657 в следните случаи:

- по негово писмено искане, отправено до съда;
- при поставяне на синдика под запрещение;
- по искане на кредитори, които притежават 2/3 от размера на вземанията;
- при фактическа невъзможност да осъществява правомощията си;

- при смърт;
- когато не изпълнява задълженията си или с действията си застрашава интересите на кредиторите или на длъжника.

Освободеният синдик е длъжен да изпълнява функциите си до встъпването на новия синдик. Синдикът се назначава без срок: правомощията му траят до настъпване на някои от посочените основания или до прекратяване на производството по несъстоятелност.

16. С откриване на производството по несъстоятелност съгът назначава по своя преценка синдик. Той е **временен**, понеже липсва становище на събраните на кредиторите, което още не е формирано. На първото събрание на кредиторите то може да предложи временния синдик за постоянен или да предложи друго лице. Временният синдик има същите правомощия като постоянния и трябва да отговаря на същите изисквания като него. Той е длъжен да изготви в 14-дневен срок от назначението му списък на кредиторите по данни от търговските книги на длъжника и писмен доклад за причините за неплатежеспособността, състоянието на имуществото и взетите мерки за запазването му, както и за възможността да се оздрави предприятието.

17. Със Закона за банките и кредитното дело (ДВ, бр. 25 от 1992 г.) се въведе един нов субект на търговското право, на който се възложиха надзорни функции, с наименование **квестор** – чл. 19, ал. 2 и 3. При изменението на този закон през 1996 г. на квестора се отдели цяла глава и се даде самостоятелна и подробна уредба, като му се възложиха и редица оперативни функции (виж глави 12 и 13, ДВ, бр. 42 и 90 от 1996 г.). В Закона за ценните книжа, фондовите борси и инвестиционните дружества (ДВ, бр. 63 от 1995 г.) отново се използва фигурата на квестор в случаите на отнема-

не на разрешението за образуване на фондова борса от Комисията по фондовите борси и ценните книжа. И в този случай на квестора се предоставят надзорни и оперативни функции. Прави впечатление, че при другите две сходни хипотези – отнемане на разрешението на инвестиционни посредници и инвестиционни дружества, уредени в същия закон, не се предвижда назначаването на квестор, а направо се отива към задължителна ликвидация и назначаване на ликвидатор от съда – чл. 53 и чл. 122.

Трети случай на назначаване на квестор, хронологически погледнато, е установен в Закона за застраховането (ДВ, бр. 86 от 1996 г.). Този закон свързва назначаването на квестор от Дирекцията за застрахователен надзор с отнемане от нея на разрешението на даден застраховател. В този случай квесторът упражнява само надзор до назначаване на ликвидатор.

Последният засега случай на прибавяне до фигурата на квестор е Законът за стоковете борси и тържищата (ДВ, бр. 93 от 1996 г.). Съгласно чл. 4 на този закон образуването на стокова борса или тържище става с разрешение на Държавната комисия по стоковите борси и тържищата. Когато за допуснати нарушения комисията реши да се отнеме разрешението, тя назначава квестор до назначаване на ликвидатор.

При анализ на посочените четири закона, в които се урежда квесторът, се установява, че подробна уредба за него се съдържа само в ЗБКД, а понастоящем след отмяната му – в Закона за банките (ДВ, бр. 52 от 1997 г.). В останалите три закона има само кратки позовавания и частична и непълна уредба, която се ограничава да определи кой държавен орган го назначава и освобождава и посочване на функциите му. Общото още е, че квесторът е физическо лице, получава възнаграждение, работи под ръководството на специализиран държавен орган и има определени от него правомощия. Различията са доста големи. Квесторът

съгласно ЗБ има широк кръг от правомощия, които се определят от Централната банка. Последната може да издава задължителни предписания на квесторите във връзка с дейността им – чл. 71, ал. 3 ЗБ. Сроктът, през който банката се управлява от квестор, не може да надхвърля три месеца – чл. 69, ал. 2 ЗБ. Квесторите на банките имат право да вземат решения за преобразуване на банката чрез сливане или сливане с друга банка, което се одобрява от Централната банка – чл. 71, ал. 2 и чл. 75 ЗБ. В тези случаи квесторите упражняват правомощията на общото събрание на акционерите. В ЗБ са посочени и много други важни правомощия на квесторите на банки, които всъщност управляват и представляват банката. За квесторите в другите организации, в които те могат да се назначават, няма такива разпоредби, поради което те трябва да се ограничат само до изрично предвиденото. Не могат по аналогия да се прилагат разпоредбите за квесторите в ЗБ.

18. Фигурата на квестора има някои общи черти с тази на синдика. Това са временни органи, чрез които държавни органи упражняват контрол или в обществен интерес осъществяват някои оперативни функции. Както синдикът, така и квесторът се назначава при допускане на неправомерна и неефективна стопанска дейност. Това са лица извън състава на акционерите и на трудовия колектив на предприятието. По правило те са временни органи с определени задачи. По съществени са различията между синдика и квестора. Докато синдикът се назначава и освобождава от съда, квесторът се назначава и освобождава от специализирани изпълнителни органи. При неплатежеспособност на търговеца-дажжник винаги се прибегва до синдик, когато квестори се назначава само за банки, застрахователни дружества, фондови борси и стокови борси и тържища. Синдикът е орган, който трябва да надзирава или управлява неплатежеспособния дажжник, докато той се ста-

билизира или се осребри и разпредели имуществото му между кредиторите и акционерите, квесторът има временни задачи и се замества от ликвидатор или синдик, в зависимост от това какво решение се взема за по-нататъшната съдба на банката. За търговците – неплатежоспособни длъжници има обща уредба за производството по несъстоятелност, независимо от предмета на дейността им, а за квесторите има само специални правила за някои организации, като тези правила са различни според вида на организацията – банка, застраховател или борса. Квесторът се назначава за срок най-много от три месеца, а синдикът се назначава за времето, докато трае производството по несъстоятелност. Налице са и някои други различия с по-малко значение. Общо може да се каже, че докато в дейността на синдиките на преден план излиза правната работа, в дейността на квестора главно е да се отстранят организмите за управление и представителство и те да се заместят от квестора, който трябва да вземе бързи мерки за охраняване интересите на банката, съответно на застрахователя или на борсата, докато бъде назначен синдик или ликвидатор.

Понастоящем квестори на практика са назначени само в банки. В някои от тях след обявяване на банките в несъстоятелност квесторите биват назначени за синдикци. Това обстоятелство идва да покаже връзката между тяхната дейност и ще позволи да се прецени след време доколко е оправдано отделното регулиране на квесторите и кога е целесъобразно да се използва тази правна фигура – само за банките или и за други стопански организации.

Анализ на практиката на Министерския съвет по прекратяване на държавни предприятия

Андрей ДЕЛЧЕВ*

Дълбоките икономически промени след ноември 1989 г. бързо дадоха да се разбере, че една голяма част от държавните предприятия са неплатежоспособни. Създадени в друга икономическа среда, тези предприятия се оказаха неспособни да се пригледят към новите условия, да поемат успоредно с цялата икономика от планово към пазарно стопанство.

Още към края на 1990 г. и началото на 1991 г. се открито държавни предприятия, чието съществуване беше много проблематично, или беше ясно, че те нямат бъдеще. Това остро постави въпроса за закриването на тези предприятия като част от реструктурирането на икономиката.

За да се стигне до прекратяване на голям брой държавни предприятия обаче, трябва да са налице съвкупност от условия: на първо място – ясна политическа воля за това; на второ място – наличие на съответна нормативна основа; на трето – натрупан управленски опит и не на последно място – съответна обществена нагласа, която да направи процеса обществено и социално поносим.

Въпреки че още към началото на 1991 г. симптомите

* Андрей Делчев е юрист, управител на „Евролекс“ ООД.

за тежкото състояние на голяма част от тържавните предприятия бяха ясно различни, все още не съществуваха условията за радикалното разрешаване на проблема. В този период започна създаването на първите проекти на приватизационни закони. В областта на реструктурирането на икономиката тържавата се надяваше да продава, да сменя собствеността срещу съответна цена, а не да прекратява, т.е. да се лишава от собственост без адекватна наредба престация. Все още нямаше ясна картина на огромната взаимна задълженост на тържавните предприятия, на гигантските по обем несъбираеми вземания на тържавата и на банките към някои предприятия-дължници. Поради това липсваше разбиране от страна на правителството за необходимостта от крайни мерки спрямо предприятията в най-лошо състояние. В Меморандума за икономическата политика на правителството през 1991 г. като основни приоритети бяха застъпени ценовата реформа, реформата на валутния режим и външнотърговската политика, данъчната реформа, кредитната и паричната политика, енергийната политика, външния дълг и т.н. Реструктурирането на икономиката бе отбелязано главно в частта приватизация и демонаполизация. Наистина правителството декларира в едно изречение, че „... ще бъде готово да закупи предприятия с нисък потенциал за оцеляване или приватизация“ (стр. 31 от Меморандума за икономическата политика), но го такова закриване през 1991 г. практически не се стигна.

За това, освен ясна политическа воля, липсваха и другите необходими условия. Липсваше адекватна нормативна основа, която да регламентира механизмите за прекратяване на тържавните предприятия. Търговският закон с неговата глава 17 – „Ликвидация“ бе приет на 18 юни 1991 г. и влезе в сила от 1 юли същата година, а действащият тогава Указ № 56, макар да създаваше възможност за за-

криване на тържавни фирми, не уреждаше имуществените последици от това. Липсваше и управленски опит и обществена нагласа за открито признаване на краха на част от тържавните предприятия и за закриването им, и най-вече за поемане на съответните социални последици – нова вълна безработни, обезщетения, преквалификация.

Избраното в края на 1991 г. правителство на Филип Димитров за първи път решително заяви необходимостта от радикални мерки спрямо тържавните предприятия в най-тежко състояние и предприе първите управленски действия в тази посока. На 23 юли 1992 г. бе прието ПМС № 140 от 1992 г. за реструктуриране на рудодобива и поетанно закриване на неефективни производствени мощности (ДВ, бр. 61 от 1992 г., многократно изменено и допълвано). Това постановление е първото от цяла поредица следващи актове на МС, насочени към прекратяване на част или на цели тържавни предприятия. То носи безелите и несвършенствата на първи акт – включва списъци с изчерпателно изброяване на подлежащи на закриване участъци, рудници и геоложки обекти, многократно допълвани след това; урежда прекалено оптимистични срокове за ликвидация, също неколкостранно актуализирани (вкл. за някои участъци удължени с ПМС № 220 от 1997 г. до края на 1997 г.). Схемата на постановлението е сравнително проста – утвърдени са списъци на подлежащи на ликвидация рудници, участъци и геоложки обекти от няколко еднолични търговски дружества с тържавно имущество. Загължени са изпълнителните директори и управителите на дружествата и фирмите да разделят активите и пасивите между действащите и закриващите се рудници и да изготвят ликвидационен баланс за последните. След това отново те трябва да организират чрез търге продажбата на дълготрайните активи и материални запаси на закриващите се участъци и рудници по реда на Наредбата за търговете и да осигурят

събиране на вземанията, показани в ликвидационните баланси. По-късно с Постановление № 220 от 1997 г. за изменение и допълнение на ПМС № 140 от 1992 г. се дава по-лесна при невъзможност някои от дълготрайните материални активи да бъдат продадени, те да бъдат предоставяни по съответния ред на групи държавни или общински предприятия – еднолични търговски дружества. Интересно е, че въпреки че съответните дружества продължават да съществуват, а се закриват само участъци и дейности, получените средства от ликвидацията не постъпват в патримониума на тези дружества, а в патримониума на държавата. Тези суми се внасят в извънбюджетната сметка на МФ по ПМС № 27 от 1992 г. От тази сметка се финансират всички дейности по ликвидацията. Създава се един особен баланс на дейността по ликвидацията – юридическите лица (търговските дружества) продължават да съществуват. Въпреки това не те, а държавата финансира дейностите по ликвидацията, и не те, а държавата получава приходите от продажбата на активите. Това е така, защото средствата за финансиране на дейността са значителни и често не могат да се поемат от самите дружества. Освен това приходите от ликвидацията са по-малки от разходите. По този начин държавата, а не съответните дружества поема пасивите на ликвидацията.

Доколкото не се закриват предприятия, а техни особени части, дейността по ликвидацията е възложена на ръководните органи на дружествата, а не на специално назначени ликвидатори. По различни обективни и субективни причини тази дейност се проточи твърде дълго.

Доста след приемането на това първо по рода си постановление с цел смекчаване на социалните последици от ликвидацията е възложено на Министерството на труда и социалните грижи – Националната служба по заетостта,

съвместно с местните социални партньори да разработва и реализира програми за осигуряване на заетост на безработни лица чрез създаване на сдружения за заетост на безработни.

Съвсем аналогична схема е използвана при закриването на уранодобивната дейност. То е уредено с ПМС № 56 от 1994 г. за поетапно прекратяване на дейността и ликвидирание на последствията от добива и преработката на уранова суровина (ДВ, бр. 28 от 1994 г., изм. бр. 101 от 1995 г. и бр. 105 от 1996 г.). И в този нормативен акт се създават списъци на участъци и рудници, подлежащи на закриване, възлага се на ръководните органи на дружествата да изготвят ликвидационните баланси, да продадат ДМА, да внесат получените средства в извънбюджетната сметка по ПМС № 27 от 1992 г., съответно да ползват средства от тази сметка за извършване на ликвидацията. Разликата е, че поради особения характер на добиваната суровина с оглед въздействието ѝ върху здравето на хората и чистотата на околната среда в постановлението са създадени многобройни норми, насочени към опазване на средата и защита на хората по време и след извършването на ликвидацията.

През същия период, освен концепцията за закриването на най-губещите държавни предприятия като част от структурната реформа, обективно възниква и се развива и втората концепция със съответните нормативни и управленски последици – за финансовото оздравяване на държавните предприятия. Илюстрация на този втори управленски подход е приетият в края на 1993 г. Закон за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990 г. и ПМС № 234 от 1992 г. за преоформяне като държавен дълг на несъбираеми кредити към банките на еднолични търговски дружества с държавно имущество и на държавни фирми и за изчистване на кредитните портфейли

на търговски банки с над 50 на сто държавно участие. Тези две концепции по отношение на губещите държавни предприятия би следвало взаимно да се допълват, тъй като има предприятия, които обективно не могат да съществуват и трябва да бъдат прекратени, и други, които не могат да бъдат прекратени или приватизирани и трябва да бъдат оздравявани или поддържани. Кои предприятия следва да бъдат прекратени или по възможност приватизирани и кои оздравявани може сравнително лесно да се определят с оглед предмета на дейност и мястото им в националната икономика. Ето защо разширяването на списъка на оздравяваните предприятия за сметка на прекратяваните или приватизираните говори за липса на ясни икономически критерии или на политическа решителност. Добра илюстрация в тази посока е ПМС № 197 от 1994 г. за приемане на допълнителни мерки за финансово оздравяване и реструктуриране на държавните предприятия, фирми и търговски дружества. С него се приема списък на 99 държавни предприятия, подлежащи на финансово оздравяване. В списъка фигурират дружества, многократно посочвани в последващи актове на МС ту като подлежащи на прекратяване, ту на оздравяване. Докато за предприятията като „Топлофикация“, „БДЖ“, „Столична компания за градски транспорт“ ЕООД (която не е държавно предприятие), НЕК и др. е ясно, че не могат да бъдат прекратени, то за други – като ЕООД „Деметра-ЗХ“, Пловдив, ЕАД „Смядово-ХП“, Смядово, ЕАД „Кам“, Пловдив, ЕООД „Етавия“, Кюстендил и др. остава неясно защо през 1994 г. бяха включени в списъци за финансово оздравяване, а през 1996 г. – в списъци за ликвидация. (Проблемът за финансовото оздравяване на някои държавни предприятия е самостоятелна тема. Оздравяването по същество е антипод на прекратяването на предприятия. Без да се спираме специално на този проблем, следва да го посочим, за да илюстрираме непоследователност-

та на правителството при избора на алтернатива – оздравяване или прекратяване.)

Решителна крачка за откачване на най-тежките „воненични камъни от икономиката, включително чрез прекратяване на голяма група държавни предприятия, се прави през 1996 г. Това е втората година от управлението на правителството на Жан Вигенов. Страната се намира в тежка икономическа криза. За всички, включително и за правителството, е ясно, че държавата не може да преживее без външни заеми. Започват преговори със Световната банка и МВФ за отпускане на Заем за структурно преустройство II (SAL II). Две от основните изисквания на Световната банка, за да отпусне заема, са: ликвидация на 64 държавни предприятия и изолиране на 70 други предприятия. В тези условия се приема известното Решение № 480 от 1996 г. на МС за утвърждаване на списъци на търговските дружества с държавно имущество, подлежащи на ликвидация и изоляция. Решението е съвсем кратко. То утвърждава списък № 1 на дружествата, подлежащи на ликвидация, списък № 2 на дружествата, за които се предлага „програма за изоляция“, задължава принципалите на съответните дружества от списък № 1 да предприемат мерки за ликвидацията им, а министъра на правосъдието и министъра на финансите – до 15 май да внесат в МС предложение за реализиране на „програмите за изоляция“.

Решение 480 от 1996 г. бе прието прибързано в изпълнение на мерките и сроковете, поставени от Световната банка. То съдържа твърде много за един акт на Министерския съвет юридически и фактически грешки. На първо място – в заглавието и в текста се говори за ликвидация на ТД с държавно имущество. Както е известно от Търговския закон, ликвидацията е последица от прекратяването на дружеството по решение на общото събрание или в някои дру-

ги случаи на прекратяване (виж чл. 156 и 266 ТЗ). Тоест МС очевидно е имал предвид не ликвидация, а прекратяване на ЕТД с държавно имущество. От юридическа гледна точка разликата е съществена, тъй като, ако се изпълнява буквално текстът на решението, трябва да се върви към прекратяване на ЕТД по решение на общото събрание (т.е. на принципала), а в по-голямата част от случаите за предприятията по Решение № 480 от 1996 г. се тръгна по пътя на несъстоятелността.

На второ място – решението въведе термина „предприятия, за които се прилагат програми за изолация“. Този термин не е дефиниран в нормативен акт, не са определени характеристиките му и в самото решение. Ето защо за целия правен мир остана неясно съдържанието на познатието „изолация“. Именно затова министърът на правосъдието и министърът на финансите бяха задължени да внесат в МС предложение за реализиране на програмите за изолация в еднодневен срок(!) след приемането на Решение № 480 от 1996 г., за да се изпълни с нормативно съдържание този термин. Когато на 30 май 1996 г., т.е. 2 седмици по-късно в МС бе внесен съответният правилник, се оказа, че повечето от планираните мерки за изолация не могат да намерят нормативно уреждане с подзаконов акт и се нуждаят от регламентиране на законово ниво. Това бе една от причините по-късно да бъдат приети Законът за финансово оздравяване на държавни предприятия и правилникът за приложението му. На трето място – след приемането на решението се оказа, че в списъци № 1 и 2 има доста грешки. За една част от дружествата към момента на приемането на решението вече е имало открито производство по несъстоятелност – напр. за „Дунавия“ ЕООД, „Камет“ ЕАД, Перник, „Русенска корабостроителница“ ЕООД, „Карноблатпог“ ЕООД. Други са били прекратени по решение на общото събрание с последваща ликвидация – ЕООД „Океан-

ски риболов“. В списъка погрешно са включени дружества, които не са собственост на държавата – напр. „Галия-Загорец“ ЕООД, което е собственост на ЦКС. Въпреки откритите грешки в текста на Решението № 480 от 1996 г., въпреки многобройните предложения за прехвърляне на предприятията от един списък в друг и за изваждане и включване на предприятията, правителството не предприе никакви промени в текста на решението и в списъците, за да не компрометира тази част от ангажиментите си пред Световната банка.

Независимо от неперфектния текст на Решение № 480 от 1996 г., то има огромно отключващо значение за реструктуриране на икономиката в частта прекратяване на губещи държавни предприятия. Държавата за първи път се ангажира с прекратяването на много голям брой предприятия (64) в твърде кратки срокове. Правителството се постара да създаде необходимата организация, за да не компрометира процеса. На министрите-принципал на дружества, подлежащи на прекратяване, тази дейност им бе вменена като едно от основните им задължения. В министерствата се създадоха съответни структури за изпълнение на задачите по прекратяването на държавните предприятия. Ангажиран бе консултантски екшп, който да подпомага процеса („Йорв Зартов и сие“). Ежеседмично бяха изисквани справки в МС за хода на прекратяването на предприятията. Бяха предприети допълнителни мерки за обезщетяване на съкращаваните работници и служители (ПМС № 131 от 1996 г. за еднократни допълнителни обезщетения, свързани със структурната реформа – ДВ, бр. 53 от 1996 г., многократно изменяно).

Изпълнението на Решение № 480 от 1996 г. дава възможност за много интересни изводи. Например в началото министрите-принципал на съответните дружества се насочиха към прекратяване на дружествата по решение на

общото събрание (т.е. с тяхна заповед) с последваща ликвидация. Основните аргументи бяха, че процесът започва веднага след заповедта на министъра, т.е. не се чака решение на окръжния съд по производство по несъстоятелност, и че министърът назначава един или повече ликвидатори и може по-добре да контролира дейността им. В хода на изпълнение на решението се оказва, че прекратяването с ликвидация не винаги е най-удачната форма. Нормативната уредба на несъстоятелността в ТЗ е много по-пълна и дава много по-големи възможности, вкл. и за продажба на част или на цялото предприятие по реда на чл. 700, ал. 2 ТЗ. Освен това се установи, че реалният контрол върху дейността на ликвидаторите в никакъв случай не е по-голям от този на синдиците. Някои от прекратените с ликвидация дружества продължиха твърде дълго дейността си, защото част от назначените ликвидатори нямаша уменията или желанието да привършат бързо ликвидацията.

На второ място – Решение № 480 от 1996 г. стимулира приватизацията на една голяма част от обявените за ликвидация предприятия. Хипотезата на чл. 700, ал. 2 ТЗ предоставя много удобната възможност в хода на производство по несъстоятелност със съгласието на собственика да се изкупи част или цялото предприятие без спазване на тромашите процедури по ЗППДОП. Особено частните кредитори на предприятията видяха интереса си и възможността да заменят вземането си срещу акции или дялове в хода на ясно разписана процедура, утвърждавана от съда. Тоест процедурата по несъстоятелност на закриващите се предприятия даде възможност за приватизация без спазване на тежката процедура на ЗППДОП, за замяна на дълг срещу собственост без съблюдаване на крайно ограничителните разпоредби на Наредбата за условията и реда, по който кредиторите на приватизираното предприятие могат да придобиват дялове или акции срещу дълга на

предприятието, и т.н. Към настоящия момент, една година след приемането на Решение № 480 от 1996 г. може да се каже, че в частта ликвидация то по същество е изпълнено, защото предприятията по списък № 1 са или прекратени, или приватизирани. В частта „изолация“ – списък № 2 на Решение № 480 от 1996 г., би следвало да се приеме, че решението е мълчаливо отменено с по-късно приетите Закон за финансово оздравяване на гържавни предприятия и правилника за приложението му, които уреждат друг правен режим – финансово оздравяване, за всички дружества по втория списък.

Казаното дотук навежда на няколко извода: прекратяването на една част от гържавните предприятия е една безусловно необходима за структурната реформа крачка с цел лекуване на част от най-тежките язви на икономиката. Реалният старт на процеса се забави почти 6 години главно поради липса на сериозна политическа воля, както и поради някои обективни причини. Прекратяването на част от гържавните предприятия би следвало да имат мобилизиращ ефект за останалите дружества с гържавно имущество. Не на последно място – прекратяването реално ускори и облекчи приватизацията на някои от тях при това – с всички възможности за участие на работниците и мениджмънта в този процес.

Структурната реформа и ликвидацията на губещи предприятия

Цветан ДЖИГАНСКИ
Николай ХРИСТОВ*

През последните години всички правителства непрекъснато подчертаваха необходимостта от извършване на структурна реформа в икономиката на страната ни, но никой досега не е дръзнал да каже открито пред хората какво трябва да включва една такава реформа и какви ще бъдат последиците от реализацията на нейните конкретни етапи. Ако се съди по действията на правителството, ръководено от Жан Вигенов, и по първоначалната информация за задачите на новосформирания от служебното правителство Съвет за структурни реформи под ръководството на вицепремиера Ал. Божков, то структурната реформа в икономиката би следвало да включва успешна касова и масова приватизация, привличане на чуждестранни инвестиции, преустановяване на бюджетните субсидии за всички държавни предприятия и ликвидация на губещите търговски дружества, преструктуриране и реориентиране на производствените мощности на страната с оглед адаптирането ни към изискванията на европейския и световен пазар, свиване на бюджетните разходи за административна.

В случая бихме желали да насочим вниманието към лик-

* Цветан Джигански е началник производство в „Уника-ММ“ ЕАД – Враца.

Николай Христов е главен съдия във Врачански окръжен съд.

видацията на губещите държавни предприятия, чийто брой е достигнал 3700 от общо 5700 съществуващи държавни дружества.

С Решение № 480 от 14 май 1996 г. на Министерския съвет се даде старт на процедури по ликвидация на 64 и изолация на 71 търговски дружества с държавно имущество. Без съмнение дружествата, включени в съответните утвърдени с решението списъци № 1 и № 2, към датата на РМС № 480 са били изпаднали в тежко финансово положение. Нещо повече – предвидените за ликвидация 64 дружества отдавна са спрели да обслужват своите дългове към държавата и банките-кредиторки, а някои от тях с месеци не са изплащали работни заплати, прекратили са активната си производствена дейност. Такова бе положението и в „Уника-ММ“ ЕАД – Враца, включено под № 14 в списъка за ликвидация. Практиката по ликвидация на това дружество постави много въпроси и разкри доста алтернативи, които според нас трябва да бъдат отчетени при по-нататъшното провеждане на структурната реформа.

А. Чл. 630, ал. 2 ТЗ – един неудачен избор

В стремежа си незабавно да преустанови трупането на зазуби за държавата, правителството на Вигенов се ориентира към чл. 630, ал. 2 от Търговския закон, за да предизвика „моменталната смърт“ на губещите предприятия чрез обявяването им в несъстоятелност и прекратяването на дейността им.

Както е известно обаче, чл. 607 ТЗ поставя като единна цел на производството по несъстоятелност осигуряването на справедливо удовлетворяване на кредиторите и възможност за оздравяване на предприятието на дължника при зачитане интересите на кредиторите, дължника и неговите работници. Практиката показва, че обявяването в несъстоятелност и прекратяването на едно предприятие на основане чл. 630, ал. 2 ТЗ още с първоначалното решение на съда за

откриване на производство по несъстоятелност (РОПН) – чл. 630, ал. 2, не гарантира интересите нито на кредиторите, нито на длъжника и неговите работници. Защо?

1. РОПН – чл. 630, ал. 2 води до изискуемост на всички задължения на длъжника, с което рязко се изменят характеристиките на финансовото състояние на предприятието, стига се до изкривявания, които могат да скрият първите признаци на финансова стабилизация и излизане на дружеството от кризата.

2. Прекратяват се всички обичайни търговски договори, с което се прекъсват активните връзки с партньорите, стига се до изолация на длъжника от живата икономика и сричане на неговия авторитет на пазара.

3. Прекратяват се трудовоправните отношения с производствения и научно-технически персонал, с което практически се унищожава живата сила като производствен фактор в предприятието. Висококвалифицираните специалисти са принудени спешно да търсят нова работа, а това прави малко вероятно връщането им обратно в ликвидираното предприятие в случаите на възможно приемане на оздравителен план или продажба на дружеството на нов собственик.

4. От момента на РОПН – чл. 630, ал. 2, до момента, в който вземанията на кредиторите бъдат приети и се разкрие възможност за тяхното удовлетворяване, обикновено изминават минимум 6 месеца. В условията на засилен инфлация или хиперинфлация периодът от половин година, в който кредиторите не могат да получат нищо срещу своите вземания, е просто смазващ за тях. Още по-тежки са последиците за кредиторите във валута, тъй като техните вземания по силата на § 2 от Допълнителните разпоредби на ТЗ следва да се превърнат в български лева по курса на БНБ към датата на РОПН, което при резкия скок в цената на валутата води до колосални загуби.

5. РОПН – чл. 630, ал. 2, води до пълно отнемане пра-

вOMOцията на управителните органи на прекратеното гържавно дружество и съответно спиране изплащането на възнагаждения. Вярно е, че подобна съдба е неизбежна за управителен орган, довел дружеството до несъстоятелност, но с това се убива и всякаква мотивация за запазване предприятието на длъжника и евентуално разработване на оздравителен план. Още по-малка е вероятността да бъдат избрани нови управителни органи на вече ликвидираното дружество, които да се нагърбят със задачите по реструктурирането и оздравяването на предприятието.

6. С прекратяването на дейността на дружеството-длъжник се освобождават от работа работниците и служителите, което води до разпадане на изградените в предприятието професионни организации. По този начин се ликвидират онези структури, които единствено биха могли да обединят 20 % от персонала и в съответствие с чл. 697, ал. 1, т. 7 ТЗ да разработят и предложат оздравителен план, който да защити съхраняването на работните им места.

7. Изготвянето на оздравителен план от кредитор следва да стане за сметка на самия кредитор. Освен тази разпоредба на чл. 699 ТЗ, е налице и изискването на чл. 697, ал. 1, т. 3 и 4 – предлагащият план кредитор да е с прието вземане не по-малко от 1/3 от съответното приетите обезпечени или необезпечени вземания. Практиката сочи, че при тази законова регламентация на настоящия етап кредиторите не проявяват интерес към оздравяването на даден длъжник, освен ако не са водени от интереса за приватизация на предприятието.

Б. Опитът на „Уника-ММ“ ЕАД – Враца

Веднага след вземането от Врачанския окръжен съд на Решение № 19 от 18 юни 1996 г. за обявяване на „Уника-ММ“ ЕАД – Враца в несъстоятелност, от работа бе освободен целият му персонал, с изключение на охраната. Тази мярка бе продуктувана, от една страна от задължително-

мо изискване да се преустанови трупането на загуби от предприятието, и от друга страна – от острата нужда да се осигурят средства за препитание на работниците и служителите, които не бяха получавали заплати близо четири месеца. Вторият проблем бе разрешен за сметка на изплащаните по ПМС № 131 от 1996 г. от държавата обезщетения, свързани с изпълнението на ПМС № 480.

Успоредно с извършването на пълното съкращаване на персонала в дружеството, с което практически се реализираха изискванията на ПМС № 480, бяха предприети и мерки по недопускане разпиляването както на имущество, така и на потенциала от висококвалифицирани и подготвени с години кадри. За целта още с връщането на предизвестията по КТ за освобождаване от работа, на всички служители бе обяснено, че тази мярка следва да се приема като временна и че след реализирането на неизбежните процедури от производството по несъстоятелност ще се роди възможната нова форма на функциониране на предприятието, в което те ще работят. Изпратени бяха и писма до всички традиционни контрагенти на „Уника-ММ“ ЕАД, в които се разясняваше възникналата ситуация и се декларираше намерението да се постигне оздравяване на дружеството.

Не след дълго практиката подсказа една от възможните форми на работа, с която не само да се постигнат целите по съхраняването на дружеството като производствена организация и мощност до изтичане на срока за приемане вземанията на кредиторите, но и да се осигури реално производство на машиностроителна продукция и изплащането на работни заплати на значителна част от персонала. Въпросната форма се оказа свързана със създаването от около 700 бивши работници и служители (общо 60 % от освободените) на ново акционерно дружество „Обединена машиностроителна компания“. Това дружество бе създадено и регистрирано в максимално кратък срок – 30 август 1996 г., и след като получи съгласието на Министер-

ството на промишлеността, сключи договор със синдика, по силата на който пое функциите по опазване, съхраняване и консервиране на сградите, машините и съоръженията на „Уника-ММ“ ЕАД срещу правото да ползва с производствена цел част от неговите дълготрайни активи.

„Обединена машиностроителна компания“ АД („ОМК“ АД) се оказа ценен помощник на синдика при извършването на значителния обем от счетоводна и техническа работа, свързана с пълната инвентаризация на наличното имущество на различните работни площадки във Враца и другите населени места, с обработката на кореспонденцията и документацията по представянето и приемането на вземанията на кредиторите, с подготовката на необходимите за разработването на оздравителен план справки и анализи. Няма да е грешка, ако се посочи, че работниците и служителите на „ОМК“ АД, мотивирани като равноправни акционери, направиха възможно с всеотдайния си труд спазването на всички срокове и процедури от производството по несъстоятелност на „Уника-ММ“ ЕАД.

Освен че помогна на синдика при опазването и съхраняването на активите на „Уника-ММ“ ЕАД, новото „ОМК“ АД завоюва свой собствен авторитет като производител на машиностроителна продукция, надежден търговски партньор и редовен данъкоплатец. Това не можеше да остане незабелязано от Министерството на промишлеността, поради което същото подкрепи идеята в оздравителния план като главен елемент да залегне премияването на собствеността на предприятието на „Уника-ММ“ ЕАД върху „ОМК“ АД, което да поеме и отговорността по изплащането на дълговете към кредиторите. Допълнителен мотив за заемането на такава позиция е и фактът, че напрупаните от прекратеното дружество дългове към 18 юни 1996 г. по размер надхвърлят далеч стойността на активите на „Уника-ММ“ ЕАД. Остава единствено перспективата напрупаните дългове да се изплащат след съответното им преобразуване в рамките на производството по несъ-

постоятелност, а именно – с отчитане изискванията на § 2 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон. От направената с оглед подготовката на оздравителен план оценка става ясно, че общата сума на така преобразуваните дългове и лихвите по тях до 18 февруари 1997 г. са приблизително равни на размера на ликвидната стойност на „Уника-ММ“ ЕАД. При тази ситуация извършването на оздравителен процес със запазване на гържовната собственост върху имуществото на длъжника практически е невъзможно. От груга страна икономически е нецелесъобразно да се пристъпи към осребряване на имуществото, при положение че съществува вариант за запазване и развитие функциите на предприятието и за пълно удовлетворяване вземанията на кредиторите в разумен срок. Така се стигна до разработването от синдика на оздравителен план по чл. 700, ал. 2 от Търговския закон, съвместен на който план е и Министерството на промишлеността.

Веднага, след като Врачанският окръжен съд допусна със свое определение от 13 януари 1997 г. обсъждане от кредиторите на проекта на плана, в „Държавен вестник“, бр. 7 от 1997 г. бе направено съобщение за свикване на събрание от кредиторите. Същевременно със съдържанието на оздравителния план бяха запознати всички основни кредитори, като същите в съответствие с чл. 703, ал. 3 изразиха писмено своята воля за приемане от събранието на кредиторите на предложения план.

След одобряването от съда с определение от 13 февруари 1997 г. на списъка на приетите от синдика вземания вече бяха налице всички законови предпоставки събранието на кредиторите да вземе редовно решение, с което да се произнесе по приемането на оздравителния план за „Уника-ММ“ ЕАД (в несъстоятелност).

Приетият единодушно от кредиторите на 18 февруари 1997 г. оздравителен план има за своя основа чл. 696 и чл. 700, ал. 1 и ал. 2 от Търговския закон и включва следните елементи и правни последици:

1. Прехвърляне в изпълнение на решението на Врачанския окръжен съд за утвърждаване на оздравителния план на цялото предприятие на обявеното в несъстоятелност, „Уника-ММ“ ЕАД – Враца върху „Обединена машиностроителна компания“ АД – Враца („ОМК“ АД) срещу сумата от 20 000 000 лв.

2. Зачичаване от търговския регистър на „Уника-ММ“ ЕАД – Враца.

3. Всички установени в рамките на производството по несъстоятелност задължения на „Уника-ММ“ ЕАД гр. Враца, определени съгласно изискванията на Търговския закон към датата на решението на съда за обявяване на длъжника в несъстоятелност се преоформят по силата на оздравителния план като задължения на „ОМК“ АД при следните общи за всички кредитори условия:

а) гратисен период без погасителни вноски с продължителност от четири месеца, считано от датата на утвърждаване от съда на оздравителния план;

б) общ срок за погасяване на дълга към всеки от кредиторите от 3 (три) години, считано от датата на утвърждаване от съда на оздравителния план, равно разпределяне във всеки месец от посочения срок на погасителните вноски и изискуемост на целия дълг при неплащане на две последователни вноски;

в) лихва по дълга, която не може да надхвърля основния лихвен процент на БНБ за периода, няма да се начислява върху частта от преоформения дълг, представляваща лихва по стар дълг, и няма да се капитализира;

г) общи за всички кредитори реални обезпечения на преоформените дългове, различни от дадените вече от „Уника-ММ“ ЕАД в полза на кредиторите;

г) при съгласие на кредиторите от клас „А“ – чл. 703, ал. 2, т. 1, и при общо решение на събранието на кредиторите в оздравителния план може да се включи условието

изплащането на вземанията от трудови правоотношения по чл. 703, ал. 2, т. 2 да се извърши с преимущество в двумесечния срок след изтичане на кратисния период, след което да започне изплащането на задълженията към останалите кредитори по предвидения общ ред.

4. „ОМК“ АД – Враца при необходимост подписва писмено споразумение отделно с всеки от пожелааите това кредитори, в което се определят допълнителни условия, план и начини за погасяване на така преоформените дългове, без да се нарушават императивните изисквания на общите условия по т. 3 по-горе.

5. Запазване при преоформянето на задълженията на всички съществуващи реални обезпечения в полза на кредитора на „Уника-ММ“ ЕАД като реални обезпечения в полза на същите кредитори за вземанията им спрямо „ОМК“ АД.

6. Ограничаване общата отговорност на „ОМК“ АД по прехвърлените му с оздравителния план от „Уника-ММ“ ЕАД задължения до размера на определената към 31 декември 1996 г. от екип лицензирани оценители пазарна ликвидна стойност на придобитите по силата на плана чисти активи.

7. Задължаване на „ОМК“ АД с изплащането на нарупалите се за времето от 18 юни 1996 г. до датата на приемане на оздравителния план лихви по поетите съгласно т. 3 и 4 главници по дългове до размера, определен в съответствие с ограничението по предходната точка.

8. Преструктурирането на „ОМК“ АД с оглед спецификата на поетото от „Уника-ММ“ ЕАД предприятие и регистрирането му като холдинг.

9. Акумулиране в контролирана от синдика сметка на всички средства, получени от осребряване на имущество, и на цялата печалба от дейността на холдинга и гъщерните дружества с цел тяхното използване в съответствие с чл. 722 ТЗ за изплащане на задълженията към кредиторите,

одобрени от съда в рамките на производството по несъстоятелност на „Уника-ММ“ ЕАД.

10. Съхраняване числеността на персонала в „ОМК“ АД и гъщерните му дружества на ниво, не по-ниско от съществуващото при приемането на оздравителния план.

11. Осигуряване за мениджърския екип на всяко едно от създадените по силата на плана дружества минимално капиталово участие в размер на 20 %.

12. Продължаване дейността на синдика в „ОМК – холдинг“ АД и гъщерните дружества със следните права:

а) надзор над организационните, производствени и правни действия на дължника „ОМК – холдинг“ АД и гъщерните му дружества и при необходимост изискване тяхното преварително съгласуване и корекция с цел гарантиране изпълнението на оздравителния план;

б) участие в преговорите с потенциални купувачи и даване разрешение за сключване на разпоредителни сделки с активи, придобити от „ОМК“ АД по силата на оздравителния план;

в) водене на дела срещу дължници за събиране вземания на „Уника-ММ“ ЕАД, прехвърлени на „ОМК“ АД;

г) месечно възнаграждение за сметка на „ОМК“ АД.

С така изготвения план се предвижда вземанията на всички класове кредитори да бъдат удовлетворени изцяло. Не се предвижда редукция на вземането на нито един клас кредитори. Със сигурност това не би било възможно, ако се върви по пътя на осребряване на имущество от масата на несъстоятелността и неговото последващо разпределение. Освен това наличието само на двама обезпечени кредитори би поставило останалите кредитори в доста неизгодно положение на продължително изчакване, без никакви гаранции, че макар и частично ще бъдат удовлетворени за забавеното плащане.

С оздравителния план не са предвидени специални га-

ранции за отделните класове, с изключение на запазването на правата по вече дадени реални обезпечения, тъй като целта на плана е пълно удовлетворяване на всички класове кредитори при условията на тригодишен погасителен план.

Трябва обаче да се отчете, че при пълно и точно реализиране елементите на оздравителния план ще бъдат осигурени гаранциите, които Търговският закон и икономическата логика изискват в такива случаи, както и допълнителни такива, а именно:

а) поставяне на всички кредитори от даден клас при равни условия (изисква се от чл. 705, т. 3 ТЗ) и осигуряване на удовлетворяване, каквото всеки от кредиторите би получил при разпределението на имуществото по предвидения от закона ред (изискване на чл. 700, ал. 1, т. 3 и чл. 705, т. 4 ТЗ);

б) недопускане някой от кредиторите да получи повече от дължимото по приетото му вземане (изискване на чл. 705, т. 5) и даване на ясни и точни ориентири по степента на удовлетворяване, начина и времето за плащане на кредиторите (изискване на чл. 700, ал. 1, т. 1 ТЗ);

в) стимулиране на работническо-менеджърските екипи на „ОМК-холдинг“ АД и гъщерните дружества за максимално разгръщане на развойната и производствена дейност, постигане на високи стопански резултати, осребряване на незаети активи при най-изгодни условия и в крайна сметка ликвидирани в най-кратък срок на задълженията към кредиторите;

г) привличане на допълнителен капитал от нови акционери и съдружници, който може да се използва за погасяване в срок на натрупаните дългове;

д) пълна или преобладаваща частна собственост на капитала в „ОМК-холдинг“ АД и гъщерните дружества като предпоставка за спечелване доверието на чуждите инвеститори и контрагенти;

е) осигуряване чрез контрола от синдика и съда на качеството на реално обезпечение на цялото имущество на дължника, с каквото обезпечение кредиторите не са разполагали преди приемането на оздравителния план;

ж) действен и ефективен контрол и съдействие от страна на съда по несъстоятелност и синдика по реализирането на оздравителния план;

з) запазване пълната стойност на едно функциониращо предприятие, с осигурени пари в страната и чужбина, тъй като в периода на провеждане на процедурите по несъстоятелност „Обединената машиностроителна компания“ АД като ползвател на производствените мощности и активи на „Уника-ММ“ успя да съхрани добрите пазари и делови взаимоотношения с българските и чуждестранни контрагенти на ликвидираното предприятие.

В. Изводи

Представителите на Международния валутен фонд Х. Шифман и М. Бали, присъствайки на заседанията на законодателната комисия към 36-то Народно събрание на 21 и 22 април 1994 г., насочват вниманието на нашите законодатели към факта, че сериите от съдебни ликвидации на предприятия в макроикономически аспект води до изтощаване ресурсите на страната, докато намирането на път към реорганизацията и реструктурирането на предприятията може да повлияе благоприятно именно чрез запазването на тези ресурси.

Споделяме напълно това виждане. То бе водещо и при осъществяването на процедурите от производството по несъстоятелност в „Уника-ММ“ ЕАД гр. Враца. И ако на врачанските машиностроители се удаде да преодолеят отрицателните последици от обявяването на дружеството им в несъстоятелност по чл. 630, т. 2 ТЗ, то не такава е съдбата на останалите предприятия, нарочени за ликви-

гация с РМС № 480 от 1996 г. В тях пагубният ефект на РОПН – чл. 630, ал. 2, описан по-горе, се проявява с пълна сила както спрямо длъжника и неговите работници, така и спрямо кредиторите.

Създаденият от временното правителство Съвет за структурни реформи, ако се съди по публикации в пресата, възнамерява да използва пазарни, а не чисто административни лостове при провеждане на реформата в икономиката. Това означава и внимателно да се следи ефектът от използваните методи. В тази връзка считаме за наложително да се ревизира досегашната практика в изпълнение на РМС № 480 от 1996 г., както и да се внесе законопроект за промяна в чл. 630, ал. 2 ТЗ, с оглед недопускане възможността за вземането на решение за обявяване в несъстоятелност по искане на длъжник, без да е взето мнението по този въпрос на първото събрание на кредиторите.

Що се касае до неизбежността при развихрилата се у нас криза да се прибегва до откриване на производства по несъстоятелност и ликвидация на търговски дружества, то към тази неизбежност твърде внимателно трябва да се отнасят и профсъюзите. Синдикалните членове, работниците и служителите в ликвидиращите се предприятия ще бъдат най-силно засегнати от загубата на работните си места и трудови възнаграждения. И същевременно от тях до голяма степен зависи скоростта, с която ще се осъществи реструктурирането на едно предприятие. Подпомагайки активно дейността на синдикатите, разработвайки варианти за оздравяване на цялото или част от предприятието и поддържайки организационната връзка между своите членове, синдикатите могат да изиграт решителна роля както в хода на производството по несъстоятелност в едно отделно дружество, така и в хода на провеждане на цялостната структурна реформа на губещите предприятия в нашата икономика.

Приватизация на държавни и общински предприятия, за които е открито производство по несъстоятелност по реда на Търговския закон

Георги ХОРОЗОВ*

1. Приватизацията на държавни и общински предприятия, за които е открито производство по несъстоятелност по реда на Търговския закон, е отклонение от типичните правила както на приватизационната процедура, така и на производството по несъстоятелност. Въпреки това липсва подробна правна уредба на проблема, което е причина за множеството въпроси, възникващи в практиката на приватизационните органи и съдилищата. На част от тях ще се опитаме да дадем отговор в следващите регове.

2. Държавни и общински предприятия, по отношение на които може да се открие производство по несъстоятелност.

Според § 1 от Допълнителните разпоредби на Закона за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия (ЗППДОП) държавното или общинско предприятие е юридическо лице, което осъществява стопанска дейност и чийто капитал е държавна или общинска собственост. Буквалното тълкуване на този текст сочи, че по сми-

* Георги Хорозов е адвокат – Адвокатска къща „УНИКон“ – София.

съла на § 1 предприятието е само търговско дружество, регистрирано по реда на Търговския закон, поради използвания термин „капитал, собственост на държавата или общината“. Този извод обаче не е точен. Систематическото тълкуване на отделните разпоредби на ЗППДОП дава основание да се твърди, че по смисъла на закона предприятие е всяко юридическо лице, извършващо стопанска дейност, независимо от формата, в която то е правноорганизирано – стопанско предприятие, държавна или общинска фирма или еднолично търговско дружество. Доказва го използваният от законодателя термин „непреобразувани държавни или общински предприятия“ – чл. 30, ал. 3 ЗППДОП, както и специално предвиденият ред за преобразуване на държавни предприятия (глава IV ЗППДОП). Поради това в по-нататъшното изложение под изрза „предприятие“ ще разбираме всяко юридическо лице, осъществяващо стопанска дейност, на което държавата или общината е единствен член.

2.1. Съгласно чл. 608, ал. 1 от Търговския закон (ТЗ) „производство по несъстоятелност се открива за търговец, който е неплатежоспособен“. Следователно наличието на търговско качество на едно лице е абсолютна предпоставка за откриване на производство по несъстоятелност. Безспорно такова качество притежават едноличните търговски дружества, чийто капитал е притежание на държавата или общината. Един въпрос, който се поставя в практиката обаче, е притежават ли търговско качество непреобразуваните в търговски дружества държавни или общински предприятия? На него се дава различен отговор. Според едно от възгледанията тези предприятия не са търговци, тъй като освен липсата на съответна търговска регистрация, те осъществяват и някои стопански функции, нетипични за търговските дружества. Освен това тази им дейност е стопанска, а по съдържанието си тя е по-широка от търговската дейност. Другото становище стои на противо-

положната позиция, че непреобразуваните предприятия също имат търговско качество. Аргумент в подкрепа на тази теза привържениците ѝ намират в разпоредбата на чл. 1, ал. 3 ТЗ, според която „за търговец се смята и всяко лице, образувало предприятие, което по предмет и обем изисква неговите дела да се водят по търговски начин...“. Предмет на това предприятие трябва да бъдат сделки и въобще всички останали правни действия, насочени към реализирането на печалба. Тези сделки обаче трябва да се извършват постоянно или преимуществено, а не инцидентно от съответното лице. Само тогава те се водят по търговски начин. Ако един правен субект (напр. държавна или общинска фирма) участва активно в оборота и извършва някоя от дейностите, посочени в чл. 1, ал. 1 от Търговския закон, той по презумпция се счита за търговец до доказване на противното. Следователно непреобразуваните държавни и общински предприятия също са търговци и по отношение на тях също е допустимо да се открива производство по несъстоятелност.

Това второ становище е приемливо и юридически обосновано. То отчита както същността на държавните и общински предприятия, така и принципа на равнопоставеност на правните субекти. Неговото игнориране би имало като последица възможност тези предприятия да се поставят в едно привилегировано положение както по повод на участието им в оборота, така и по повод грижата, дължима от тях при изпълнението на договорните им задължения, което е недопустимо. Поради това изложеното второ становище следва да бъде подкрепено.

2.2. Всяко общинско предприятие, което отговаря на посочените в преходната точка условия, може да бъде обявено в несъстоятелност. Не така обаче стои въпросът с държавните предприятия. За тях важи принципът на чл. 612, ал. 1 ТЗ, според който „не се открива производство по

несъстоятелност за търговец-публично предприятие, което упражнява държавен монопол или е създадено с особен закон“. Предприятията, които отговарят на някое от тези условия, не могат да се обявяват в несъстоятелност. Всички останали държавни предприятия обаче се подвеждат под общия режим на ТЗ. В този смисъл е и Определение № 1477 от 10 декември 1996 г. по граждан. дело № 239/96 г. на ВС, V г. о. С него съгът е приел, че монопол е налице, когато дейността на едно дружество попада в сферите, посочени в чл. 18, ал. 4 от Конституцията на Република България и това е регламентирано със специален закон. Не е такъв обаче запобегта на министър, с която една държавна фирма се преобразува в еднолично търговско дружество. Цитираното решение на ВС е правилно и обосновано и следва да бъде подкрепено.

2.3. От горните разсъждения следва да се направи изводът, че в несъстоятелност може да бъде обявено всяко държавно или общинско предприятие, без оглед на това дали същото е регистрирано като търговско дружество или не, стига това предприятие да не упражнява държавен монопол или да не е създадено с особен закон.

3. Решението за приватизация на държавни и общински предприятия, за които е открито производство по несъстоятелност – същност, особености, правно действие.

3.1. Съгласно § 5, ал. 1 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон „решение за приватизация на държавно или общинско предприятие, за което е открито производство по несъстоятелност, може да се приеме до датата на определеното на съда по несъстоятелността за одобряване на списъка на приетите вземания по чл. 692.“

Цитираната разпоредба се нуждае от тълкуване. На първо място трябва да бъде изяснено съдържанието на тер-

мина „решение за приватизация“. Този термин няма определение в ЗППДОП, което е довело до създаването на три самостоятелни вжидания за неговото съдържание. Според първото вжидане решението за приватизация е това, с което се определя лицето-купувач на предприятието или на обособена част. То се обосновава със законовоопределеното съдържание на термина „приватизация“ – „прехвърляне на физически или юридически лица на: дялове или акции, собственост на държавата и общините, от търговски дружества; собствеността на цели предприятия, обособени техни части, имуществото на ликвидирани предприятия или незавършени обекти на строителството; държавни или общински нежилищни имоти, невключени в състава на държавни или общински предприятия, които се използват за стопански цели...“ – чл. 1, ал. 3 ЗППДОП. Ако приемем изложените по-горе аргументи, следва да признаем, че решението за приватизация е това, което слага край на приватизационната процедура и на базата на което със съответното лице се сключва приватизационната сделка.

Според второто вжидане, което също се застъпва в практиката на някои приватизационни органи, решението за приватизация е това, с което се определя начинът на извършване на продажбата на съответното имущество или на части от капитала на държавни или общински предприятия, цената на сделката, сроковете за провеждане на преговорите по сключването ѝ и т.н. Аргументът в подкрепа на това вжидане е фактът, че едва от този момент са ясни всички елементи на приватизационната сделка и могат да зарочнат преговорите по нейното сключване. Това становище отмества назад във времето датата на решението за приватизация в сравнение със споменатото по-горе първо становище. То обаче не дава точен критерий, тъй като решението за обявяване на приватизационния метод, цената на приватизационната сделка и т.н.

е един междинен елемент от приватизационната процедура. Освен това често в приватизационната практика на отделните органи по икономически и стратегически съображения не се посочва цена на обекта на приватизационната продажба. Същата се определя от участниците в продажбата на базата на свободно договаряне. Поради това и второто виждане не може да бъде възприето за точно.

Най-точно и обосновано, а поради това и най-широко застъпено, е третото виждане, според което решението за приватизация е това, с което се открива приватизационната процедура. Това е решението, на базата на което се извършват всички по-нататъшни действия от страна на приватизационния орган по извършване на продажбата. Всички останали решения, в това число и решението за определяне на приватизационния метод и цената, и решението за обявяване на спечелил преговорите участник, се издват на основание откритата приватизационна процедура. Самата приватизация е поредица от самостоятелни и взаимно свързани юридически и фактически действия, насочени към сключването на приватизационна сделка (гуманитичен фактически състав). Като такава тя има начало и край. А началото на приватизацията започва с откриването на процедурата, т.е. с откриването на юридическа възможност приватизационният орган да реализира предвидените от закона и подзаконовите актове действия. Поради това решението за откриване на приватизационната процедура е и решението за приватизация. То е един стабилен правен акт поради изискването на законодателя да бъде обнародвано в „Държавен вестник“ (чл. 3, ал. 4 ЗППДОП). Като такова то е известно на всички трети лица за разлика например от решението за обявяване на спечелил преговорите участник, което се съобщава единствено на участниците в приватизационната процедура. Всъщност изложеното по-горе трето виждане се потвърждава

дава и от редакцията на цитирания § 5, ал. 4, където се определя крайният срок за сключване на приватизационна сделка. За начална дата се счита датата на обнародване на решението за откриване на приватизационна процедура. От влизането му в сила започва да тече този срок.

3.2. Решението за приватизация трябва да бъде взето до датата на определянето на съда за приемане на списъка с одобрените от синдиката вземания на кредиториите на обявления в несъстоятелност търговец. Това означава, че взимането на решение за обявяване на държавното или общинско предприятие и за откриване на производството по несъстоятелност (чл. 630 ТЗ) поначало не е пречка приватизационният орган да открие процедура по приватизацията на това предприятие. Използвам гумата по принцип, защото е възможно молбата на кредитора за обявяване на предприятието в несъстоятелност да бъде обезпечена с някоя от мерките, допуснати от Гражданския процесуален кодекс (напр. забрана за извършване на сделки с търговското предприятие). При това положение решението за откриване на приватизационна процедура и евентуално сключената приватизационна сделка на основание това решение ще бъдат недействителни.

Един важен въпрос в тази връзка е за кой вид приватизационни сделки се отнася особенният ред на § 5 ТЗ – дали само за глави VI и VII или и за сделките, извършвани по глава V ЗППДОП. (В глава V е уредена приватизацията чрез продажба на дялове и акции, в глава VI – приватизацията на предприятия и обособени техни части, а в глава VII – обособените способности за приватизация на предприятия и обособени части.) Отговорът на въпроса трябва да бъде даден по тълкувателен път.

По силата на общия правен принцип, уреден в чл. 133 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД), цялото имущество на длъжника служи за удовлетворяване на неговите

кредитори. В още по-голяма степен това важи в търговското право по отношение на имуществото на търговеца. Този принцип лежи в основата на правната уредба на несъстоятелността. При условие че длъжникът и кредиторите му не постигнат споразумение за предприемане на мерки по оздравяване на длъжниковото предприятие (т. нар. конкордат), се преминава към осребряване на имуществото на длъжника на база решението за обявяването му в несъстоятелност. При това се пристъпва към универсално (по отношение на цялото длъжниково имущество), а не към индивидуално (по отношение на конкретно определена вещь или право) изпълнение. Поради това са атакувани всички действия на разпореждане с активи на длъжниковото имущество, извършени след датата на откриването на производството по несъстоятелност. Горните редове имат за задача, макар и непълно и по елементарен начин, да обяснят целта на производството по несъстоятелност. От тази гледна точка ще бъде по-лесно да се отговори на поставения по-горе въпрос.

Предмет на приватизацията по реда на глави VI и VII са „държавни и общински предприятия“. В този случай съгласието на термина „предприятие“ е различен от определеното в § 1 от Допълнителните разпоредби на ЗППДОП. Тук под предприятие се разбира търговско предприятие, т.е. съвкупност от права, задължения и фактически отношения – чл. 15, ал. 1 ТЗ (обект на правото). Във вече както в ЗППДОП, така и в ТЗ терминът предприятие има двузначна употреба. В определените хипотези с него законодателят означава правна субект (§ 1 ДР ЗППДОП, чл. 658, ал. 1, т. 1 и 6 ТЗ и др.). В други хипотези с този термин се означава обект на правото, който може да бъде предмет на правни сделки и да циркулира в оборота. Липсата на ясна нормативна концепция за същността на предприятието стои в основата на множеството тълкувателни

проблеми по отношение разпоредбите на ЗППДОП и ТЗ. Поради това е безспорно, че особените изисквания на § 5 ТЗ важат за приватизацията по реда на глави VI и VII. Обикновено в тези хипотези търговецът-публично предприятие има само едно търговско предприятие (допустимо е един търговец да има повече от едно предприятие), което съвпада с неговото имущество, а продажбата на предприятието е равносилна на отчуждаване на длъжниковото имущество.

По по-различен начин стои въпросът, когато приватизацията се извършва по реда на глава V. В този случай предмет на приватизационната сделка не е имуществото на търговец-публично предприятие, а неговият капитал. За правната теория е безспорно, че капиталът и имуществото на търговеца са два различни правни обекта. Имуществото, както и търговското предприятие, принадлежи на съответния търговец. Той единствен може да се разпорежда с тях. Когато този търговец е правоорганизиран като капиталово търговско дружество (в хипотезата на ЗППДОП – ЕАД и ЕООД) обаче капиталът му не е негово притежание, а принадлежи на групи, отделни и самостоятелни правни субекти, които са в членствени правоотношения с търговеца. Поради това разпоредването с капитала става от неговия собственик.

В хипотезата на ЗППДОП продажбата на едно предприятие по реда на глави VI и VII има като последица прекратяване на юридическото лице – титуляр на предприятието. Разбира се, това прекратяване не става автоматично по силата на самата продажба, а след отписване на юридическото лице от съответните съдебни регистри. По-важното в случая е това, че в резултат на приватизационната сделка по глава VI или VII имуществото на длъжника (юридическото лице – държавно или общинско предприятие) се слива с имуществото на купувача. С това е възможно

кредиторите на продавача да бъдат оцелени, тъй като те могат да конкурират с кредиторите на самия купувач, което би намаляло шансовете им за пълно удовлетворяване след осребряването на имуществото на длъжника. Не така стои въпросът в хипотезата на продажба на дялове или акции на дружество в производство по несъстоятелност. В този случай продажбата няма никакво отражение върху имуществото на юридическо лице-емитент. Нещо повече – с продажбата на част от капитала или дори на целия капитал не се стига до необходимост от заличаване на дружеството от търговския регистър. Подобен род продажба по никакъв начин не е в състояние да убреди интересите на кредиторите. Поради това и ограниченията, предвидени в § 5 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон, по мое мнение не намират приложение при приватизацията по реда на глава V ЗППДОП. Подобна приватизационна сделка може да се сключи по всяко време, докато производството по несъстоятелност е висящо, а не само в четиримесечен срок от датата на постановяване на определението на съда по несъстоятелността за утвърждаване на списъка на приетите от синдика вземания.

3.3. Важен, с оглед изсяняването на разглеждания тук проблем, е моментът на взимане на решението за приватизация от компетентния орган – преди или след влизането в сила на решението за обявяване на търговеца в неплатежеспособност. Ако приватизационната процедура е открита преди взимане на решението по чл. 630 ТЗ, то влиза в сила, без да е необходимо съобразяването му със синдика, тъй като такъв още не е назначен, от съда. Ако обаче решението за приватизация е взето след датата на постановяване на решението по чл. 630 ТЗ, то трябва да бъде съгласувано със синдика. Съгласието на синдика трябва да бъде дадено предварително (чл. 635, ал. 1 ТЗ). В противен случай действията на приватизационния орган ще бъдат

порочни поради нарушението на закона, извършено при тяхното предприемане.

Именно със задължението на приватизационния орган да съгласува действията си по приватизация на съответното предприятие с едно трето лице се свързва усложнението в приватизационната процедура. В случая се ограничава административната разпоредителна власт на този орган. Той обаче действа в условията на оперативна самостоятелност, което му позволява да прецени дали да открие, респ. дали да продължи вече започнатата приватизационна процедура при наличието на подадена молба за обявяване на предприятието в несъстоятелност.

4. Защита на кредиторите на приватизиращото се предприятие срещу решението за приватизация – способи и правни последици.

4.1. Всеки кредитор на приватизиращото се предприятие може да атакува решението за приватизация. Когато по отношение на предприятието е подадена молба за обявяването му в несъстоятелност, но съдът още не се е произнесъл с решение (напр. решение по чл. 630), молителят може да иска от съда да обезпечи молбата му със спиране на изпълнението на решението за приватизация. Когато пък длъжникът-държавно или общинско предприятие, е обявено в неплатежеспособност и съдът е открил производството по несъстоятелност с решението по чл. 630, с което е назначил и временен синдик, са възможни две хипотези. Те са свързани със срока на обнародване на приватизационното решение в „Държавен вестник“. Ако обнародването на решението за приватизация предхожда постановяването на решението по чл. 630 ТЗ, временният синдик може да предприеме съответни действия по атакуването на това решение пред компетентния съд или да иска от съда по несъстоятелността да постанови спиране на из-

пълнението на приватизационното решение. Тази възможност следва от особеното качество, което има синдикът в производството по несъстоятелност. Той е самостоятелен орган в това производство и като такъв разполага със съответните правомощия. Тях той е длъжен да изпълнява в интерес на кредиторите и на длъжника. Именно с оглед изискването за защита на кредиторските интереси е допустимо временният синдик да предприеме действия по атакуване на приватизационното решение.

По друг начин стои въпросът тогава, когато решението за приватизация е взето след датата на постановяване на решението по чл. 630 ТЗ. Казахме, че в този случай по преценка на съда длъжникът може да продължи дейността си под контрола на синдика или да бъде лишен от това си право, като дейността на предприятието се поеме от синдика. Когато съдът не е лишил длъжника (приватизиращото се предприятие) от правото да извършва стопанска дейност, но е поставил тази дейност под контрола на синдика, приватизационното решение трябва да бъде одобрено от последния преди датата на неговото обнародване. Тук може да се спори доколко е допустимо приватизационният орган да бъде ограничаван и доколко редът на Търговския закон е приложим по отношение на него. Въпреки това считам, че административното качество на приватизационния орган в никой случай не поставя неговите решения по повод приватизацията на предприятието-длъжник в някакво особено положение, нито им придава особено качество. Този извод следва от природата на приватизационната дейност. От една страна, тя е административна дейност, тъй като се извършва от носители на определена публична власт. От друга страна обаче, приватизационните отношения, по които съответният орган винаги е страна, не стоят единствено в полето на административното право. Те са и гражданскоправни, респ. търговскоправни отно-

шения, в които субектите са равнопоставени. Тези правоотношения са насочени към сключването на правна сделка. Поради това приватизационните отношения следва да бъдат определени като сложни правоотношения, в които се преплитат елементи и на гражданското, и на административното право. Поради това и във всеки отделен случай трябва да бъде определено качеството, в което действа органът по чл. 3 ЗППДОП и в зависимост от него да се определи характерът на тези му действия.

Решението за откриване на приватизационна процедура безспорно е административен акт. То е обаче и гражданскоправно изявление, насочено към неограничен кръг лица – покана за водене на преговори за продажба на дялове, акции, търговски предприятия или обособени части. Поради това и самото приватизационно решение не може да бъде еднозначно определено като административен акт или като гражданскоправно изявление (сделка). То също има смесен характер. След като изяснихме този въпрос, можем да дадем аргументи в полза на направения по-горе извод за допустимостта временният синдик да контролира действията на приватизационния орган по откриване на процедура за приватизация на държавно или общинско предприятие в производство по несъстоятелност. Синдикът контролира всички сделки, сключвани от длъжника. Понеже в разглежданата хипотеза той е юридическо лице, чийто единствен член е държавата или общината, сделките, които то сключва, се осъществяват от упълномощени за това лица. Когато пък предмет на продажбата по реда на ЗППДОП е търговското предприятие или част от капитала на дружеството, решението за продажбата може да бъде взето само от органа, осъществяващ върховната власт в тези юридически лица – държавата или общината в лицето на Министерския съвет, съответния министър, общинския съвет и т.н. В приватизационния процес този орган обикновено съвпада с приватизаци-

онния орган. Поради това контролът върху решението за продажба на предприятието е контрол върху действията на орган на юридическото лице в производството по несъстоятелност в това му качество, а не контрол върху административния орган.

4.1.1. Когато приватизационният орган е взел решението за приватизация без съгласието на временния синдик, това решение е незаконосъобразно. Поради това то винаги може да бъде атакувано пред съд. Оправомощен да извърши тези действия е синдикът. Извън съдебното обжалване на решението за приватизация временният синдик може да иска от съда да лиши длъжника от правото да извършва сам търговска дейност, като оправомощи за това синдика. Това е една допълнителна санкция за приватизационния орган.

Когато с решението по чл. 630 ТЗ длъжникът – гърживно или общинско предприятие, е бил лишен от право да сключва сделки и това право е било предоставено на синдика, решението за приватизация ще бъде нищожно поради това, че е постановено от лице, което по силата на съдебно решение не може да извършва действителни правни актове на разпореждане с имуществото си.

4.2. В горните редове бяха представени само възможностите на кредитора, подал молба за обявяването на гърживното или общинско предприятие в несъстоятелност, и на временния синдик. Следва обаче да се посочат и правните средства за защита срещу решението за приватизация, които стоят на разположение на останалите кредитори, които към момента на обнародване на приватизационното решение или не са се присъединили към молбата за обявяване на длъжника в несъстоятелност, или още не са придобили качеството „кредитори с приети вземания“. Тези лица могат да защитят интересите си по три начина. На първо място – те могат да обжалват решението за приватизация пред съответния административен съд

(Върховния административен съд – за решенията на МС или отделните министри и съответния окръжен, респ. Софийски градски съд за решенията на общинските съвети). Преди да разгледа жалбата по същество обаче, съдът ще трябва да реши въпроса за нейната допустимост. Жалбата ще бъде допустима, ако жалбоподателят има правен интерес от обжалването, ако жалбата е подадена в срока и ако е спазена подсъдността. Това са абсолютни процесуални предпоставки за воденето на административния процес, за които съдът следи служебно.

За да докаже, че има правен интерес от обжалването, жалбоподателят трябва да докаже, че има качеството кредитор. Това той може да стори, като представи на съда документи, от които да е видно, че има безспорно (установено по размер и основание) и изискуемо (с настъпил падеж и непогасено по давност) вземане срещу длъжника. По тези въпроси съдът се произнася в мотивите към съдебното решение, които имат обвързваща сила за страните по делото. На тази мотиви може да се позовава по-нататък жалбоподателят и да иска от синдика да бъде вписан в списъка на кредиторите с приети вземания.

Жалбата е подадена в срок, когато жалбоподателят е сезирал съдът в седемдневен срок след датата на изтичането на срока за обжалване по административен ред (чл. 37, ал. 1 от Закона за административното производство – ЗАП). Когато обаче жалбоподателят иска да установи нищожността на решението за приватизация (поради това, че то е постановено в противоречие със закона или от некомпетентен орган или не е издадено в надлежна форма, или е издадено при неспазване на предвидената от закона процедура), подаването на жалбата пред съда не е ограничено със срок (чл. 37, ал. 2 ЗАП).

4.2.1. Жалбата трябва да изтъква конкретни нарушения на закона или конкретни основания за нищожността на административния акт-решение за приватизация

(в този смисъл е Постановление № 4 от 1976 г. на Пленума на Върховния съд). В противен случай тя следва да бъде отхвърлена. Решението на съда е окончателно и не може да бъде обжалвано. То обаче може да се атакува с извънредните средства, предвидени в ГПК-преглед по реда на надзора (чл. 225 ГПК) и отмяна на влязло в сила решение (чл. 231 ГПК).

Независимо от решението по жалбата, нейното подаване пред съда има полезен ефект за жалбоподателя поради това, че спира изпълнението на административния акт.

4.2.2. Вторият способ за защита на кредитор, който не се е присъединил към молбата за обявяване на гържовно или общинско предприятие в несъстоятелност или не е вписан в списъка на кредиторите с приети от синдика вземания, е подаване на установителен иск срещу приватизационния орган в съда, с който да се установи, че решението за приватизация и предприятията въз основа на него приватизационна процедура са противозаконни. Този рег обаче има изключително рядко приложение в практиката.

4.2.3. Третият способ за защита на правата на кредитор от посочената по-горе категория е свързан със сезиране на прокуратурата за извършено нарушение на закона от страна на приватизационния орган и искане да бъдат предприети действия от страна на прокурора по реда на ЗАП или на основание чл. 27 ГПК.

4.3. И в трите разгледани хипотези жалбата, респ. протестът, подадени срещу решението за приватизация, спират изпълнението му. Всички действия, извършени от приватизационния орган при наличието на висяща съдебна процедура са недействителни и не са в състояние да произведат правно действие. Обратно – подадената молба за преглед по реда на надзора не спира изпълнението на съдебното решение, с което съдът е оставил в сила решението за приватизация, освен ако поради опасност от причиняване на

непоправими щети на молителя и по негово искане съдът изрично не е спрял изпълнението на решението, атакувано с извънредните способи по ГПК.

5. Рег за извършване на приватизацията на държавно или общинско предприятие в процедура по несъстоятелност.

Това, че приватизационният орган е взел решение за приватизация на държавно или общинско предприятие в производство по несъстоятелност, не означава, че е открита възможността да се извършват действия по продажбата на това предприятие на основата на влязлото в сила приватизационно решение. Този извод следва от редакцията на § 5, ал. 2 от Допълнителните разпоредби, съгласно която производството по несъстоятелност се спира, когато е взето решение за приватизация на предприятието-длъжник и когато е приет списъкът на кредиторите с одобрени вземания. Тези две предпоставки – наличието на приватизационно решение и влязлото в сила определение на съда за утвърждаване на предложения от синдика списък на кредиторите с приети вземания, трябва да съществуват кумулативно. В противен случай го спиране на производството по несъстоятелност не се стига.

5.1.1. Решението за приватизация трябва да бъде в сила към деня на постановяване на спирането на производството по несъстоятелност. Решението е в сила тогава, когато не е било обжалвано в законните срокове пред компетентния орган или когато съдът го е потвърдил с влязло в сила съдебно решение. Следователно ако кредитор на предприятието-длъжник или друго лице (в т.ч. синдикът или прокурорът) са обжалвали решението за приватизация, производството по несъстоятелност продължава по обичайния рег, след като съдът одобри списъка на кредиторите с приети вземания.

5.1.2. Списъкът на кредиторите с одобрени вземания

близа в сила, ако са спазени всички предпоставки, визираны в чл. 689-694 ТЗ. Те са свързани със следното. Синдикът съставя списъка на кредиторите с приети вземания и прави обявление в „Държавен вестник“, че списъкът е изготвен – чл. 689, ал. 2 ТЗ. От тази дата тече 14-дневен срок, в който длъжникът или всеки кредитор, чието вземане не е прието, може да направи възражение. То се отправя до синдика – чл. 690, ал. 1 ТЗ. Възражението е писмено. В него се изтъкват всички доказателства, които имат значение за приемане на вземането. В 14-дневен срок от изтичане на срока за подаване на възражения пред синдика последният е длъжен да се произнесе по постъпилите възражения и в зависимост от тяхната обоснованост да ги приеме или да ги отхвърли. Това окончателно свое решение синдикът съобщава на заинтересованите лица (чл. 690, ал. 3 ТЗ). Фактът, че синдикът не е вписал в списъка вземането, за което е било направено възражение по реда на чл. 690, ал. 1, не означава, че за лицето, което претендира да бъде вписано, са изчерпани всички възможности за защита срещу действията на синдика. Член 692, ал. 2 дава възможност на това лице да върази пред съда срещу отказа на синдика да впише вземането му в списъка. Възражението е писмено. В него съответното лице трябва да изтъкне всички свои доводи както относно съществуването на вземането, така и относно евентуални пороци в извършените от синдика действия по приемането и утвърждаването на списъка с приети вземания. Това възражение трябва да бъде подадено пред съда по несъстоятелността в 7-дневен срок от датата на получаване на уведомлението на синдика, че не е приел възраженията срещу изготвения план, подадени по реда на чл. 690, ал. 2 ТЗ. Посоченият срок е преключивен. Неговото пропускане от заинтересованото лице води до загубване на възможността същото да търси защита на своите интереси по реда на чл. 692, ал. 2 ТЗ.

Когато в седемдневния срок по чл. 692, ал. 2 пред съда е постъпило възражение срещу списъка на кредиторите с приети вземания, последният не се утвърждава преди съгласително не състоятелността да се произнесе по направените възражения. Това става в открито съдебно заседание с призоваване на синдика, длъжника и кредитора с неприето вземане, респ. кредитора, който е възразил срещу прието вземане. Законодателят съзнателно е употребил изрази „призоваване“, а не „участие“, тъй като последното не е задължително, щом посочените по-горе лица са били редовно призовани. Съгласително се произнася с определение по подизнатия пред него въпрос след изслушването на всички участници в заседанието. С определението съгласително може да отхвърли възражението и да приеме списъка във вида, представен от синдика, или да приеме, че възражението е основателно и да допълни списъка с името на направил възражение кредитор – чл. 692, ал. 3 ТЗ. Отхвърлянето на възражението от страна на съда с определение по чл. 692, ал. 3 не е окончателно. Една последна възможност за съответния кредитор, който възражава срещу невписването му в списъка на кредиторите на предприятието, е уредена от чл. 694, ал. 1 ТЗ. Лицето, направило възражението, може да предяви установителен иск пред съда по несъстоятелността и да иска от него да установи съществуването на вземането. Искът се предявява по правилата на ГПК. Ответници по него са длъжникът и синдикът. Съгласително се произнася по заведения пред него иск с решение. Последното може да бъде обжалвано или да бъде атакувано с извънредните средства за отмяна по ГПК. Влязлото в сила решение по установителния иск има установително действие относно съществуването, респ. не съществуването, на вземането в отношенията между длъжника, ищеца, останалите кредитори и синдика – чл. 694, ал. 3 ТЗ.

5.2. Когато решението за приватизация влезе в сила и

съгът одобри списъка на кредиторите с приети вземания, производството по несъстоятелност се спира. Актът, с който съгът спира производството е определение. Това определение влиза в сила от момента на постановяването му. То не може да бъде обжалвано с частна жалба. С определението се посочва и срокът, в който трябва да бъде сключена приватизационната сделка. Той не може да бъде по-дълъг от 4 месеца – § 5, ал. 2.

От момента на постановяване на определението на съда пред приватизационния орган се открива възможността да извърши действията по изпълнение на решението за приватизация и сключване на приватизационна сделка. Това означава, че след спирането на производството по несъстоятелност органът по чл. 3 ЗППДОП определя метода за извършване на продажбата (търг, конкурс или преку преговори с потенциални купувачи), цената на сделката, начина на плащане (срокове, използвани платежни средства и др.) и други условия. Всички тези действия трябва да бъдат съгласувани със синдика, когато с решението по чл. 630 ТЗ за обявяване на длъжника в неплатежоспособност съгът е разпоредил дейността на длъжника да продължи под надзора на синдика. Както вече няколко пъти посочихме, одобрението на действията на приватизационния орган трябва да бъде направено предварително. Това одобрение има изключително важно значение както за самата приватизационна процедура, така и за интересите на длъжника и неговите кредитори. На първо място това се отнася до приватизационния метод. Най-целесъобразно, с оглед интересите на длъжника и на кредиторите, ще бъде продажбата на предприятието да се извърши на търг. При него от значение е единствено цената на продавания обект, като стремежът е получаване на максимум средства. Освен това при приватизацията на едно предприятие чрез търг купувачът му не поема никакви допълнителни ангажменти към приватизационния орган освен задължението за

неотчуждимост на обекта на сделката за определен срок. Разбира се, в отделни хипотези може да се окаже, че с оглед спецификата на самото предприятие е по-удачно продажбата да се извърши чрез преку преговори или конкурс. Решението за избора на приватизационния метод стои на разположение на приватизационния орган. Той действа в условията на оперативна самостоятелност. Поради това решението за определяне на метода не може да бъде обжалвано пред съд относно неговата целесъобразност, отнасяща се до избрания начин за извършване на продажбата.

Вторият въпрос, който трябва да се съгласува със синдика е въпросът за минимално допустимата продажна цена на предприятието и начина на плащането ѝ. Стремежът на приватизационния орган трябва да бъде постигане на такава цена, която да е в състояние да покрие максимално висок размер от вземанията на кредиторите. В тази връзка е изключително важно както определянето на подходящи срокове за плащането ѝ, така и сигурни гаранции за неговото извършване. Същото се отнася и до избора на платежните средства. За предпочитане е цялата цена да бъде платена в брой в максимално кратък срок. Цената може да бъде фиксирана в лева или като левовата равностойност на определена валута. Поначало не е препоръчително само определена част от цената да бъде платена в лева, а остатъкът с други платежни средства, използвани в процеса на приватизация (облигации, издадени по реда на Закона за уреждане на необслужените кредити, договорени до 31 декември 1990 г. (ЗУНК), брейди облигации и др.). Когато обаче с оглед естеството на сделката няма възможност да бъде избегната подобна схема на плащане, процентът на използвани други платежни средства, освен български лева трябва да бъде максимално нисък.

5.2.1. По друг начин стои въпросът в случаите, когато длъжникът е бил лишен от правото да извършва съответната дейност и това право е било отстъпено на синдика с

решението по чл. 630. В тези хипотези ще бъде необходимо на основание чл. 3, ал. 3 ЗППДОП, синдикът да бъде упълномощен с извършването на всички действия по движението на приватизационната процедура, включително и с правото да сключи приватизационната сделка. В тези случаи синдикът ще бъде обвързан от разпоредбите на ЗППДОП и подзаконовите актове по приложението му, които ще бъде длъжен да прилага и да спазва при извършване на продажбата. Когато се констатира противоречие между разпоредби, касаещи приватизационната процедура, и разпоредби, отнасящи се до производството по несъстоятелност, последните ще имат предимство, тъй като приватизационната процедура е само част от производството по несъстоятелност.

5.3. Производството по несъстоятелност може да се спре, за да се продаде предприятието по реда на ЗППДОП само тогава, когато кредиторите и длъжникът не са сключили споразумение за приемане на план за оздравяване на предприятието. Този план може да се предложи от длъжника, кредиторите или синдика. Той се приема от кредиторите с приети вземания и се утвърждава от съда (чл. 703-705 ТЗ). Крайният срок за приемане на плана и за внасяне за утвърждаването му от съда е датата на внасяне на списъка на кредиторите с приети от синдика вземания за утвърждаването му от съда по несъстоятелността. Както се вижда, крайната дата на приемане на план за оздравяване на предприятието съвпада с крайната дата, до която може да бъде взето решение за приватизация по § 5, ал. 1 ДР ТЗ.

С плана за оздравяване на предприятието може да се предвиди неговата продажба. Съгласно § 4 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон в този случай не се прилагат разпоредбите на ЗППДОП с изключение на случаите, когато предприятието попада в списъка на предприятията по чл. 2, ал. 2, т. 4 от същия (предприятния), което цялостно или частично приватизиране не се разрешава за

срока на действие на годишната програма за приватизация на органа по чл. 3).

Във връзка с изложеното следва да отговорим на въпроса какъв е характерът на разпоредбата на § 4 от Допълнителните разпоредби на ТЗ – императивен или диспозитивен. На първ поглед като че ли се касае за императивна разпоредба, от което съдържание законът не допуска отклонение. Считам обаче, че тълкувана в съответствие с целта на ТЗ при урежданата на несъстоятелността и с целта на самото производство по несъстоятелност (справедливо удовлетворяване на кредиторите и оздравяване на предприятието на длъжника – чл. 607, ал. 1 ТЗ), е допустимо отклонение от съдържанието на § 4, ако то се налага в интерес на кредиторите или на длъжника. В тази връзка ще спомена само три от предимствата на приватизационните сделки пред останалите обикновени гражданскоправни продажби. На първо място – сигурен продавач в лицето на търговската или общината. На второ място – наличието на подробни и утвърдени правила за извършване на приватизационните сделки, при които например е задължително изготвянето на анализ на правното състояние на предприятието. На трето място – продажната цена на предприятието се формира, без към нея да се начислява данък добавена стойност (ДДС), тъй като приватизационните сделки са освободени сделки по смисъла на Закона за данък върху добавената стойност. Поради това ми се струва поправено да се предостави на кредиторите да преценят кой ред за продажба на предприятието е най-подходящ. Разбира се тогава, когато съгласно плана за оздравяване на предприятието се предвижда отсрочване, разсрочване или опрощаване на задълженията му, го приватизация на предприятието не може да се стигне.

6. Сключване на приватизационната сделка и последици от сключването ѝ.

6.1. Когато изходът от преговорите по продажбата

на предприятието е успешен, с купувача се сключва приватизационна сделка съобразно постигнатите между страните в приватизационната процедура споразумения. Макар да не е изрично посочено в ЗППДОП, сделката трябва да бъде сключена при спазване на изискванията на чл. 15, ал. 2 ТЗ – писмено с нотариална заверка на подписите на страните. От този момент държавата или общината престават да имат разпоредителна власт по отношение на предприятието. От този момент обаче се открива и възможността всеки от кредиторите да атакува приватизационната сделка. Най-често основание за атакуване на сделката ще бъде това, че тя е сключена при условия, които увреждат кредиторите (ниска цена, неплатежоспособен купувач и т.н.). В този случай на тяхно разположение стои Павловият иск, уреден в чл. 135 от Закона за задълженията и договорите. С този иск кредиторът може да иска сделката да бъде обявена за недействителна спрямо него. Към иска могат да се присъединят и останалите кредитори в производството по несъстоятелност. Решението, постановено по Павловия иск, има действие само спрямо ищеца и присъединилите се кредитори. То няма действие по отношение на останалите кредитори с приети в производството по несъстоятелност вземания. Ответници по иска ще бъдат продавачът и купувачът. Неговото уважаване означава, че по отношение на ищеца (ищите) купувачът не е придобил титулярството върху предприятието, а продавачът никога не се е лишавал от него. На това основание те могат да искат продължаване на производството по несъстоятелност.

Когато някой от кредиторите е пропуснал срока за обжалване на решението за приватизация или не го е атакувал като недействително, той може да направи това с иск за установяване недействителността на извършената сделка. В процеса преюдициарно ще трябва да бъде установено въпросът за действителността на решението за

приватизация и в зависимост от това искът да бъде уважен или да се отхвърли. При всички случаи обаче незаконосъобразното провеждане на приватизационната процедура се отразява върху действителността на сключената приватизационна сделка.

6.1.1. Освен от кредиторите, приватизационната сделка може да бъде атакувана и от дължника в хипотезата, когато тя е била извършена от упълномощения по реда на чл. 3, ал. 3 ЗППДОП синдик. Извън възможността да се ползва от общите средства на гражданското право да атакува сделката, на разположение на дължника стои и дадената му от § 8 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗППДОП възможност да иска сключената приватизационна сделка да бъде унищожена поради това, че е била извършена при явно неизгодни за продавача условия с оглед висшото производство по несъстоятелност.

6.1.2. Право да атакува приватизационната сделка има и синдикът. Това е възможно, тъй като с продажбата на предприятието производството по несъстоятелност не се прекратява автоматично, поради което и правомощията на синдика остават да стоят на негово разположение. На последно място – приватизационната сделка може да бъде атакувана и от прокурора при условията на чл. 27 ГПК.

6.2. Когато приватизационната сделка не е атакувана по посочения по-горе начин от страните по нея или от участниците в производството по несъстоятелност, тя следва да бъде изпълнена. Тук обаче трябва да се направи едно важно уточнение. Приватизационната сделка се отличава от обикновените граждански или търговски сделки по това, че освен типичните права и задължения, характерни за договора за продажба, купувачът поема и допълнителни ангажменти, свързани със запазване на предмета на дейност на предприятието, извършване на определени инвестиции, запазване на съществуващите или поддържане на определен минимален брой работни места, ан-

гажименти по екологичната съобразеност на дейността на предприятието, срок за неговата неотчуждимост и т.н. Тези ангажименти се поемат от купувача и тогава, когато сделката е сключена в производството по несъстоятелност. С оглед интереса на кредиторите на предприятието и целта на производството по несъстоятелност обаче най-важно е получаването на плащането. С него се поставя началото на извършването на съответните действия по прекратяването на производството по несъстоятелност.

7. Разпределение на сумите, получени от приватизационната сделка и прекратяване на производството по несъстоятелност.

Съгласно § 5, ал. 4 ТЗ сумите, получени в резултат на сключената приватизационна сделка, се разпределят по реда на глава XXXIII, раздел I ТЗ. Това означава, че редът за удовлетворяване на кредиторите на приватизиращото се предприятие, установен от Наредбата за реда, по който кредиторите на приватизираното предприятие могат да придобиват дялове или акции срещу дяла на предприятието (ДВ, бр. 74 от 1997 г.), не намира приложение. Прилага се специалният ред, установен от Търговския закон за удовлетворяване на кредиторите на несъстоятелността. Впрочем това е аргумент в подкрепа на тезата, че правилата за несъстоятелността изместват правилата за приватизация на държавни и общински предприятия.

След като кредиторите бъдат удовлетворени, съдът изслушва и приема отчета на синдика (чл. 733 ТЗ), свиква заключителното събрание на кредиторите (чл. 734) и прекратява производството по несъстоятелност с решение, когато всички вземания са били погасени чрез плащане или не е останало имущество, което да може да бъде осребрено (чл. 735, ал. 1 ТЗ).

Когато след погасяването на всички вземания са останали суми от продажбата на предприятието, те се раз-

пределят по реда на чл. 6 ЗППДОП от приватизационния орган. Когато пък след пълното удовлетворяване на кредиторите е останало имущество, то може да бъде приватизирано по реда на глава VI ЗППДОП – чл. 32 ЗППДОП.

Когато бъдат удовлетворени всички кредитори или масата на несъстоятелността се изчерпи, съдът заличава длъжника от търговския регистър, когато са останали недовлетворени кредитори, въпреки че имуществото на длъжника се е изчерпило. В противен случай го заличаване не се стига – чл. 735, ал. 2 ТЗ. Когато предмет на приватизационната сделка е било предприятието на длъжника и след продажбата по реда на ЗППДОП са били удовлетворени кредиторите на несъстоятелността, съдът може да прекрати юридическото лице на длъжника по искане на приватизационния орган.

8. Възобновяване на производството по несъстоятелност.

Производството по несъстоятелност се възобновява на първо място тогава, когато в четиримесечния срок по § 5, ал. 3 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон не се стигне до сключването на приватизационна сделка. Без значение е какви са причините за това. До неключване на приватизационна сделка може да се стигне било тогава, когато на преговорите не се е явил нито един купувач, било тогава, когато кредитор или синдикът, както и длъжникът са атакували сключената приватизационна сделка и съдът я е обявил за нищожна или унищожаема при условията на § 8 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗППДОП. До възобновяване на производството по несъстоятелност ще се стигне и тогава, когато макар да е била перфектно сключена, приватизационната сделка не е била изпълнена от купувача, поради което е била прекратена или развалена от продавача при условията на ЗЗД.

На второ място – производството по несъстоятел-

ност се възобновява на предвидените в чл. 744 и сл. ТЗ основания: освобождаване на суми, заделени за оспорени вземания и откриване на имущество, което не е било известно при прекратяване на производството по несъстоятелност (чл. 744, ал. 1).

В първия случай (несключване или прекратяване на сключената приватизационна сделка) искането за възобновяване може да бъде направено от кредитор, длъжника или синдика, а във втория случай – от длъжника или от синдика (чл. 745 ТЗ). Възобновеното производство продължава по реда на Търговския закон.

Използвана литература:

Тажкер, В. Несъстоятелност по Търговския закон, С., 1996; Кадаров, К. Систематичен курс по българско търговско право, IV изд., С., 1990; Владимиров, И. Търговска несъстоятелност, С., 1994; Попова, В. Коментар на Търговския закон, част IV – Несъстоятелност, С., 1996; Попов, К. Управление на масата на несъстоятелността, сп. „Български законник“, бр. 4/1995 г.; Вълчев, М. Несъстоятелност, С., 1990; Сталев, Ж. Българско гражданско процесуално право, V изд., С., 1994; Тажкер, В. Организация на приватизационната дейност, сп. „Търговско право“, бр. 2/1992 г.; Попов, Т. Приватизацията – от закона към практиката, С., 1993; Стоянов, Г. Правен режим на приватизацията в България, С., 1996; Хорозов, Г. Начини и ред за удовлетворяване на кредиторите на приватизиращо се предприятие, сп. „Български законник“, бр. 6/1997 г.

Данъчно облагане при производство по несъстоятелност по Търговския закон

доц. г-р Бисер СЛАВКОВ, г.е.с. *

В действащото данъчно законодателство почти липсват специални разпоредби, с които се уреждат процедурите по облагане на търговци в несъстоятелност по Търговския закон. Това налага процесуалните действия по данъчното облагане при несъстоятелност да се установяват и извършват въз основа на общите случаи, предвидени в закона. По отношение на подоходното облагане с данък върху печалбата и данъка за общините общите случаи за целта се установяват по ЗДПч¹ с разпоредбите за данъчно третиране при прекратяване, преобразуване и приватизация.

Тези процедури имат различно приложно поле при производството по несъстоятелност, когато отделните етапи (фази) на несъстоятелността водят към осребряване масата на несъстоятелността и разпределението на средствата с цел удовлетворяване на кредиторите или към възможности, насочени за оздравяване на дружеството и излизане от производството по несъстоятелност.

Данъчното третиране чрез съвкупност от процесуални действия по посочените етапи се определя от функции-

* Доц. г-р Бисер Славков е управител на Национален консултантски център „Решение“ ООД – София.

¹ Закон за данък върху печалбата.

оналната способност на длъжника да осъществява дейност. При наличие на производство, свързано с преустановяване (прекратяване) на дейността на длъжника, данъчната процедура има за цел окончателно облагане на данъчния субект. Обязателният период приключва към датата на решението на съда за постановяване на производство, с което се прекратява дейността на длъжника. Други са целите на данъчните процедури при откриване на производство по оздравяване на предприятието (длъжника). В този случай могат да се предвидят отсрочване и разсрочване на задълженията към бюджета, извършване на сделки по продажба на части или на цялото предприятие, приватизационни сделки, преобразуване чрез сливане и вливане по реда на глава девета и шестнадесета от Търговския закон и други действия и сделки. При всички подобни действия се изхожда от принципите за действащото предприятие, универсалното правоприемство при трансформиране на правни форми, както и на промените във формата на собственост и данъчния статут на лицата при приватизационни сделки. За целта се прилагат процедури за издължаване на данъчните задължения както по общия ред за определяне и внасяне на авансови вноски и годишния данък, така и по окончателното облагане на данъчния субект. Конкретната схема се предписва от законовата норма съобразно съдържанието на предприятиите действия и сделки по оздравяването. Следователно процедурите за данъчното облагане при производство по несъстоятелност се установяват и извършват по реда на процесуалните действия за отделните производства по несъстоятелността. От данъчна гледна точка интерес представлява, както вече бе посочено по-горе, **оздравителното производство и обявяването на длъжника в несъстоятелност.** В първия случай данъчното третиране се определя от съдържанието на плана за оздравяване на предприятието. Целта на тази фаза е да се разработят и предложат определен вид възможности на длъжника

да излезе от състоянието на неплатежоспособност по пътя на самостоятелна стопанска дейност. Една част от възможностите е дефинирана от закона – например отсрочване или разсрочване на плащанията, частично или цялостно опрощаване на задълженията, реорганизация чрез сливане, вливане и пр. (чл. 696 ТЗ), както и продажба на цялото предприятие или част от него, превръщане на вземане в дял и т.н. (чл. 700, ал. 2). Друга част от възможностите може да бъде предложена с плана съобразно конкретните обстоятелства и условия на оздравяването. В цитираните текстове възможностите са записани като групи действия и сделки. От цялата поредица от действия и сделки, включени в оздравителния план, специфични процедури на облагане се налагат при изпълнение на приватизационни сделки и преобразуване на дружеството-длъжник. В останалите случаи на дейност на предприятието в условията на производство по оздравяване се следва общият ред за определяне на авансовите вноски и годишния данък върху печалбата и данък за общините.

При извършване на приватизационна сделка (§ 5 ДР ТЗ), предприятията, в които държавното или общинско участие намалява в момента под 50%, подлежат на годишно данъчно облагане за този период на дейност като данъчни субекти с изцяло държавна или общинска собственост. Периодът се определя с начална и крайна дата съобразно вида на приватизацията. В случаите на касова приватизация obligателният период се установява от 1 януари на текущата година до датата на вписването на промяната в търговския регистър за дружествата с ограничена отговорност или от датата на прехвърлянето на акциите за акционерните дружества. При масова приватизация този период се определя от 1 януари на текущата година до датата на обявяване на резултатите от тръжната сесия в съответния месец. Законодателят въвежда в този случай

„изчисляване“ на данъчния период по следния начин (чл. 41а, ал. 3, т. 1 и 2 ЗДПЧ):

- когато резултатите от тръжната сесия са обявени до 15-о число на съответния месец - за дата на обявяване на резултатите се смята краят на предходния месец;

- когато резултатите от тръжната сесия са обявени след 15-о число на съответния месец - за дата на обявяване на резултатите се смята краят на текущия месец.

Декларирането и внасянето на дължимия данък върху печалбата, данъка за общините и дивидентата за тържавата или общините се правят в 30-дневен срок от посочените дати за определяне на облагателния период.

Във втория случай възниква данъчно третиране при прекратяване поради несъстоятелност. Търговският закон разпорежда прекратяване на дружество при обявяването му в несъстоятелност (чл. 154, ал. 1, т. 4 и чл. 252, т. 3). Поради това, решението на съда за обявяване на несъстоятелността е по смисъла на чл. 37, ал. 1 ЗДПЧ и решение за прекратяване на дружеството. В този случай би следвало в съответствие с разпоредбите за данъчното третиране на прекратените лица да се установи данъкът върху печалбата, съответно данъкът за общините, а след това да се определят доходите и дивидентите за облагане по реда на глава четвърта от ЗДПЧ. Тази облагателна процедура се извършва по особен ред към момента на обявяване на несъстоятелността, тъй като вече са изтекли предвидените срокове за предявяване на вземанията от кредиторите. Налице са несъответствия (липса на кодификация) между разпоредбите на ЗДПЧ (чл. 37) и на Търговския закон в частта му за несъстоятелността. Към този момент вземанията на тържавата под формата на данъци могат да се класифицират в две групи. Първата група вземания обхваща определените по декларации авансови и годишни

вноски с просрочие на издължаването, както и на такива, установени с данъчнооблагателни актове за предходни данъчни периоди. Всички подобни просрочени вземания са били известни към момента на решението на съда за откриване на производство по несъстоятелност и са предявени вземания от страна на данъчната администрация, представляваща кредитор в лицето на тържавата.

Втората група представляват вземания, които могат да възникнат в периода на производството от момента на откриване на несъстоятелността за нейното обявяване в резултат от извършвана стопанска дейност. В този случай вземането се предявява допълнително, без право да се оспорват приети вече вземания или извършено разпределение. Освен това, удовлетворяването на допълнително предявеното вземане става от остатъка при извършено разпределение на осребреното имущество. Следователно – увеличава се рискът за събиране на тържавните вземания, чието определяне зависи от технологичното време на данъчното установително производство в периода след откриване на несъстоятелността.

По отношение на косвеното облагане с данък върху добавена стойност данъчното третиране се основава на критерия извършване на стопанска дейност (чл. 16 ЗДДС¹). Когато лицето, регистрирано по ДДС, преустанови стопанската си дейност, следва в 14-дневен срок от прекратяването да уведоми данъчната служба по място на регистрация. По-нататък процедурата изисква данъчната служба да извърши данъчна ревизия или проверка и да издаде данъчнооблагателен акт въз основа на хипотезата, че към деня на прекратяването на регистрацията на лицето са реализирани всички налични стоки от облагаемия оборот (чл. 17, ал. 2 ЗДДС). За целта най-напред се изготвя акт за

¹ Закон за данък върху добавената стойност.

констатации, включително и инвентаризационен опис с оценка на наличните стоки по пазарни цени. Въз основа на съставения акт се изготвя данъчнооблагателен акт, с който се определя дължимият данък върху добавената стойност за внасяне в бюджета. От датата на връчване на данъчнооблагателния акт се прекратява регистрацията на лицето и то е длъжно да върне удостоверението за данъчно регистриране като платец на данъка.

Изпълнението на описаната процедура на етапа обявяване в несъстоятелност се натъква на затруднения от организационно и методологическо естество, които в крайна сметка затрудняват и правят рисково събирането на дължимия данък. Основна причина за подобни проблеми е липсата в пълна степен на необходимата кодификация между ЗДДС и ТЗ. Прекратяването поради обявяване в несъстоятелност се извършва на етап, когато са одобрени от съда предявените от кредиторите вземания. При структурно изпълнение на процедурата по заличаване на регистрацията на лицето по данък върху добавената стойност се стига до ситуация на осребряване на имуществото без начисляване и разчитане на данъка. Установеният дължим данък въз основа на данъчнооблагателен акт може да се предяви за допълване в списъка с последващите допълнително предявени и приети по предвидения от закона ред вземания (чл. 695 ТЗ). Подобни процесуални действия по същество утежняват масата на несъстоятелност с данъчни вземания, вместо те да бъдат разчетени при продажбата на имуществото. Тук се стига до втората възможна хипотеза, при която на лицето се извършва проверка към момента на приключване на продажбите на имуществото и на тази основа се заличава регистрацията по ДДС. При нея съществува опасност от наличието на остатък от непродадено имущество, което води до нарушаване на изискването за облагане на наличните стоки и допълнителното

предявяване на вземането по реда на допълване на списъка на одобрените вземания от съда.

Посочените проблеми създават изключително рискови ситуации по удовлетворяване вземанията на гържавата под формата на дължим данък върху добавената стойност при преустановяване на стопанската дейност на дължника. Това налага в момента един по-различен фактически състав на данъчно третиране в практиката на данъчната администрация. Процедурите по облагателната дейност се предприемат още в етапа на предварителното производство при откриване на несъстоятелността и поточно от датата на обнародване в „Държавен вестник“ на решението на съда за откриване на производство по несъстоятелност. От датата на обнародването се следи срокът за уведомяване и се установяват контакти със синдика на предприятието. На тази основа се предприемат действия по ревизиране на лицето, определянето на дължимия данък и неговото предявяване като вземане. В крайна сметка се прекратява и регистрацията на лицето по данък върху добавената стойност. Данъчната администрация по общия ред на удовлетворяването на кредиторите следва да получи, чрез сметката за разпределение на наличните суми, дължимия по връчения данъчнооблагателен акт данък. Основен недостатък на заличаването на регистрацията след откриването на производството по несъстоятелност се явява една последваща фаза на оздравяване на предприятието. Вместо преустановяване на дейността, се пристъпва към оказване на помощ, свързана със стабилизиране на финансовото състояние на дължника. Тогава дължникът се оказва със заличена регистрация и трябва да понесе произтичащите от тях неблагоприятни последици на данъчно третиране вече като нерегистрирано лице, включително и да се задължи за наличните стоки към момента на прекратяването на регистрацията. Още по-неблагоприятно

тни са последствията, когато с плана за оздравяване се предвижда вливане, сливане или разделяне по смисъла на Търговския закон. При възникване на института на универсалното правопримемство задълженията се пренасят в пасивите на новообразуваното дружество или дружества, без да може да се използва възможността за ново регистриране по ЗДДС в 14-дневен срок от датата на получаване на съдебното решение за преобразуване чрез сливане и разделяне - чл. 17а, т. 2 ЗДДС. В тези случаи новата регистрация може да се извърши по общия ред на изискването за размера на облагаемия оборот, извършен от лицето за последните 12 месеца преди текущия.

Що се отнася до облагането с акцизи в случаите на прекратяване, процесуалните действия и проблемите са аналогични на тези при данъка върху добавената стойност (виж. чл. 15 и чл. 16 ЗА¹). Тук законодателят приема една допълнителна охранителна мярка за обезпечаване вземанията на държавата. При невъзможност от реализация на наличните акцизни стоки, когато лицето-длъжник е обявено в несъстоятелност, дължимият акциз се издължава чрез изземване на стоките в полза на държавата (чл. 16, ал. 2 ЗА). Подобен текст няма голяма юридическа стойност, ако се вземе предвид изключителната ликвидност на основните акцизни стоки – например цигари, алкохол, петролни продукти.

В заключение на направеното изложение се налага изводът, че съществуват несъответствия, както и неизяснени хипотези относно процесуалните действия при данъчното третиране на лица в производство по несъстоятелност, между съставите на данъчните закони и Търговския закон в част четвърта. Законодателните корекции са явни предстоици, но във всеки случай те изискват и време за

¹ Закон за акцизите.

извършване. Дотогава безспорно решенията на възникващите казуси с конкретни фактически състави следва да се решават на основата на общите случаи за облагане при прекратяване и преобразуване на местни и чуждестранни лица, в т.ч. и на техни клонове. Коректното прилагане на закона може да се осигури само при постоянното взаимодействие между данъчна служба, длъжник и органите по управление на несъстоятелността. То трябва да започне от откриване на процедурата по несъстоятелност и да продължи на всички следващи производства до приключването на несъстоятелността. Активната роля за осигуряване на взаимодействието се пада на данъчната служба по сегашното на управление на длъжника. От това доколко тази служба може да активизира своето поведение в насока текущо наблюдение на предприятията в несъстоятелност зависи точно установяване на фалшитите и обстоятелствата, определящи облагателна дейност, а на тази основа – и необходимите процесуални действия за установяване на вземанията и тяхното предявяване по реда на закона при производството по несъстоятелност.

Трудовоправното положение на работниците и служителите при несъстоятелност, ликвидация или приватизация на предприятието

Емилия БАНОВА*

Преходът към пазарна икономика постави както пред работодателите, така и пред хората на наемния труд и техните синдикални организации много нови, непознати и трудни разрешими проблеми.

Особено важно място сред всички тези проблеми заемат уреждането на трудовото правоотношение на работниците и служителите в условия на несъстоятелност на работодателя, обявяване ликвидация на предприятието или неговата приватизация независимо от това по какъв начин се извършва тя.

Положението на работниците и служителите става все по-тежко при пълната икономическа и финансова катастрофа в страната ни, когато са вече факт и първите предприятия, обявени във фалит, когато броят на безработните непрекъснато расте и липсват реални програми за създаване на трудова заетост.

Извършването на реална структурна реформа в икономиката ни е единствен, задължителен и неизбежен процес като изход от кризата, в която се намира страната

* Емилия Банова е главен експерт-юрист в КНСБ.

ни. За съжаление онова, което се наблюдава в страната ни през последните години, е само една имитация на структурна реформа, която на практика загълбочи и влоши икономическото и финансово състояние на голяма част от предприятието. В такава ситуация неминуемо се стига до закриване на работни места или на част от предприятието, до неговата пълна ликвидация или обявяване в несъстоятелност.

Първите, които реално изпитват на гърба си неблагоприятните последици от това, са хората на наемния труд, техните семейства. Наред с оставането им без работа и в много случаи невъзможност да намерят другаде работа по своята професия и специалност, за тях възникват и сериозни, понякога и непреодолими проблеми за получаване на дължимите им се вземания, свързани с трудовото им правоотношение и неговото прекратяване.

Именно в условията на тотално влошаване на икономическото и финансово състояние на много предприятия, някои от които фактически са във фалит, от особена важност е осигуряването на защитата на вземанията на работниците и служителите съобразно изискванията на вътрешното ни законодателство и международните трудови конвенции, ратифицирани от България по съответния ред.

Международни трудови норми за несъстоятелността

Като член на Международната организация на труда от 1920 година България има ратифицирани повече от 60 международни трудови конвенции, свързани със закрилата на основни трудови и осигурителни права на наемните работници.

Ратифицираните по съответния ред международни трудови конвенции, които са влезли в сила, са задължител-

ни за страната ни. Това означава, че държавата е длъжна да ги спазва и да се съобразява с тях при разработката и приемането на вътрешното ни законодателство.

Спазването и добросъвестното изпълнение от страна на държавата на международните задължения, произтичащи от трудовите конвенции, издига и повишава авторитета на държавата ни и нейния международен престиж.

В дългия и мъчителен преход на страната ни към пазарна икономика бе повече от необходимо България да ратифицира новите международни трудови конвенции, особено необходими при закрила на правата и интересите на наемните работници при фалит на предприятия и масова безработица.

Вярно е, че България е ратифицирала Конвенция № 95 за закрила на работната заплата, приета от Международната организация на труда през 1949 г. и влязла в сила за страната ни от 7 ноември 1956 г. Съгласно чл. 11 от конвенцията в случай на фалит или съдебна ликвидация на дадено предприятие наемните в него работници и служители трябва да имат положението на привилегировани кредитори по отношение на заплатите, които им се дължат. Работната заплата, която представлява привилегировано вземане, трябва да бъде изцяло изплатена преди обикновените кредитори да предявят своите вземания.

Но, въпреки настоятелните искания на синдикатите, нашата страна не е ратифицирала Конвенция № 173 относно защитата на вземанията на трудещите се в случай на несъстоятелност на техния работодател, приета на 79-ата сесия на Международната организация на труда на 3 юни 1992 г. Тази конвенция ни е нужна именно сега, когато страната ни е в тежка финансова и икономическа криза, за да могат да се защитят вземанията на хората

на труда при несъстоятелност на техния работодател.

Негативните икономически и социални последици за наемните работници при обявяване на техния работодател в несъстоятелност са неизбежни. Но в същото време преодоляването или намаляването им е възможно при реализиране на програми за оздравяване на предприятията и защита на заетостта.

В конвенцията са предвидени два начина за защита на вземанията на работниците и служителите, а именно:

1. чрез привилегия;
2. от гарантираща институция.

Защитата на вземанията на наемните работници и служители чрез привилегия изисква те да бъдат изплатени от активите на несъстоятелния работодател преди обикновените (непривилегированите) кредитори да поискат да се изплатят техните вземания спрямо работодателя-дължник.

Когато вземанията на работниците и служителите-кредитори, произтичащи от положения от тях труд, не могат да бъдат изплатени от техния работодател поради неговата несъстоятелност, те трябва да бъдат защитени чрез посредничеството на гарантираща институция. С цел избягването на възможни злоупотреби от такава институция е добре държавата след консултации с най-представителните организации на работодателите и на работниците и служителите да вземе и подходящи мерки и гаранции за стабилитета на гарантиращата институция.

Конвенцията допуска ограничения на размера на вземанията, които не може да бъде по-малък от социалния минимум, периодично осъвременяван, за да се поддържа неговата реална стойност.

Тежкото икономическо и финансово положение на много предприятия, заедно с краха в банковата система, както и не най-добрата правна уредба във вътрешното ни законодателство за удовлетворяване вземанията на работниците и служителите-кредитори, налагат и ратификацията на Конвенция № 173 на МОТ от 1992 г.

Правна уредба на несъстоятелността по нашето законодателство и правата на работниците и служителите

С приемането на Закона за изменение и допълнение на Търговския закон през 1994 г. (ДВ, бр. 63 от 1994 г.) и поспециално на част четвърта от закона в България има създадена правна уредба на несъстоятелността. Особено важно място в процедурата по откриването и обявяването на несъстоятелността заема и правната уредба на производството за оздравяване на предприятието, с реализирането на което се цели прекратяване на производството по несъстоятелност. И колкото повече са случаите на успешно осъществени програми за оздравяване на предприятията, това означава запазване на работни места и гарантиране на доходи на хората на наемния труд за достойно съществуване.

Цел на производството по несъстоятелност

Причините, които могат да доведат един търговец до несъстоятелност, могат да бъдат от най-различно естество. Практиката показва, че обикновено те са резултат на обективни и субективни причини. В положение на несъстоятелност може да се окаже всеки търговец по смисъла на закона, независимо дали той е физическо или юридическо лице.

Като основни причини за рязкото влошаване на фи-

нансовото състояние на много предприятия се очертаха: натрупаните огромни кредити и невъзможност да бъдат върнати при висок процент на лихвите, пагането на курса на националната валута, висока себестойност на продукцията, а заедно с това производство на неконкурентноспособна продукция, трудности при реализацията на произведената продукция, поради загуба на пазари, висока инфлация, която премина в хиперинфлация, провеждане на данъчна политика, която не стимулира и не улеснява развитието на дребни и средни предприятия, крахът в банковата система и много други.

При това положение много търговци се оказаха неплатежоспособни, т.е. в състояние, при което не могат да изпълнят изискуемо и безспорно задължение по търговска сделка. Този факт на свой ред влошава и затруднява и работата или производството на кредитора и т.н.

Именно когато един търговец е изпаднал в състояние на неплатежоспособност, се открива производство по несъстоятелност.

Какви са основните цели, които законодателят установява с откриване на производството по несъстоятелност:

1. Да намали до минимум отрицателните последици от неплатежоспособността на длъжника към неговите кредитори, като осигури справедливо удовлетворяване на техните вземания.
2. Да създаде необходимите условия и възможности длъжникът да преодолее тежката ситуация, в която е изпаднал чрез вземане на всички възможни мерки за оздравяване на предприятието.

В едно производство по несъстоятелност не е достатъчно да се вземат предвид само и единствено интереси-

те на кредиторите. За обществото и пазара, пък и за самите кредитори е от значение да се запази стопанската дейност на длъжника, чрез оздравяването на която, макар и по-бавно, е възможно да бъдат изгължени вземанията на всички кредитори. За работниците и служителите-кредитори продължаването на стопанската дейност на предприятието означава запазване на работните места.

Затова законодателят, като поставя над всичко обществените интереси, повелява в производството по несъстоятелност да се вземат предвид както интересите на кредиторите, така и интересите на длъжника и неговите работници и служители. Законът създава правна уредба, която има за цел да съчетае и удовлетвори различни, понякога и противоречиви интереси на кредиторите, на длъжника и неговите работници.

Поначало кредиторите поставят на преден план побързото и пълно удовлетворяване на своите вземания. За длъжника най-важно е да успее изпълнявайки задълженията си към кредиторите, да осъществява успешни мерки за оздравяване и стабилизиране на предприятието. За наемните работници идеалният вариант е да могат да получат своите вземания, произтичащи от трудовото им правоотношение, като едновременно с това запазят работните си места.

Така че производството по оздравяване на предприятието е другият допустим от закона начин за уреждане на задълженията на длъжника към неговите кредитори. По всяка вероятност на практика успешното реализиране на плана за оздравяване на предприятието ще бъде трудно и мъчително. Утвърденият план за оздравяване трябва да съдържа степенята на удовлетворяване на вземанията, начина и времето за плащане на кредиторите, гаранциите, които се дават на всеки клас кредитори във връзка с изпъл-

нението на плана, необходимите управленски, организационни, правни, финансови, технически и други действия за осъществяване на плана, както и неговото влияние върху заетостта на работниците и служителите. Ако съгът утвърди предложения оздравителен план, той прекратява производството по несъстоятелност. Но над длъжника не остава да стои реалната заплаха от възобновяване на производството по несъстоятелност, ако длъжникът не изпълнява задълженията си по оздравителния план на предприятието.

Пътят към заличаване на предприятието може да бъде по-кратък в случаите, когато кредиторите и съгът не приемат предложението за оздравяване на предприятието. Тогава съгът постановява решение за обявяване в несъстоятелност. Следват действия за осребряване на имуществото на длъжника и разпределение на получените суми между кредиторите по установения от закона ред.

Вероятно няма да бъдат малко случаите, при които събраните суми от осребряване на имуществото на длъжника няма да бъдат достатъчни за удовлетворяване вземанията на всички кредитори, в това число и на работниците и служителите-кредитори.

В една такава изключително сложна ситуация, в която се намират много предприятия, изпаднали в тежко икономическо и финансово състояние, наемните работници и служители са изправени пред множество въпроси, засягащи пряко техните трудови права и интереси. Затова е нужно те добре да познават своите права и да използват всички възможности, за да ги отстояват и защитават.

Може ли да се открие производство по несъстоятелност по искане на работник или служител-кредитор

Производство по несъстоятелност се открива срещу

търговец, който е неплатежоспособен (чл. 608, ал. 3 от Търговския закон). Неплатежоспособността се предполага в следните три случая:

1. когато дължникът е подал молба до съда за откриване на производство по несъстоятелност;
2. при спиране на плащанията от кредитора;
3. при свързателност на дружество с ограничена отговорност и акционерно дружество.

Дължникът има не само право, но е и длъжен да поиска откриване на производство по несъстоятелност. Това си задължение той трябва да изпълни в 15-дневен срок от неплатежоспособността си, т.е. от деня, в който не е в състояние да изпълни изискуемо и безспорно парично задължение по търговска сделка.

Другото легитимирано лице, което може да поиска откриване на производство по несъстоятелност, е кредитор, чието вземане произтича от търговска сделка. Обстоятелството, че кредиторът-търговец може да подаде писмена молба за откриване на производство по несъстоятелност не му създава някакво преимущество пред кредиторите-нетърговци. След откриване на производството по несъстоятелност всички кредитори-търговци и нетърговци имат равни права във вече откритото производство по несъстоятелност.

Работниците и служителите-кредитори, чиито вземания произтичат от трудовото им правоотношение или от прекратяването му, а не от търговска сделка, не могат да подават молба до съда за откриване на производство по несъстоятелност. Но веднага трябва да подчертаем, че те имат право да участват в откритото производство по несъстоятелност и да предявяват към длъжника всички свои вземания към него, произтичащи от трудовото правоотношение или неговото прекратяване.

Какво значение има решението на съда за откриване на производството по несъстоятелност за наемните работници

При подадена писмена молба от длъжника или негов кредитор по търговска сделка окръжният съд е длъжен да се произнесе по нея с решение (чл. 625 ТЗ).

Когато въз основа на представените доказателства съдът констатира неплатежоспособността на длъжника, той постановява решение за откриване на производство по несъстоятелността, което действа по отношение на всички.

Решението на съда за откриване на производство по несъстоятелност съдържа няколко важни елемента, които задължително трябва да привлекат вниманието на работниците и служителите на длъжника.

Първо – съдът открива производството по несъстоятелност (чл. 650, ал. 1, т. 2).

Датата на решението за откриване на производството по несъстоятелност е от особено важно значение за вземанията на работниците и служителите-кредитори, произтичащи от трудовите им правоотношения. В зависимост от това през кой период от време са възникнали тези вземания на работниците и служителите, те се поставят в различен ред при удовлетворяване на кредиторите в производството по разпределение на осребреното имущество.

Второ – съдът назначава временен синдик (чл. 650, ал. 1, т. 5). От този момент в индустриалните отношения между работниците и служителите и техните представител-синдикатите от една страна, и работодателя – от друга, значителна роля започва да играе синдикът. Неговото влияние и контрол се разпростират както върху индивидуалните трудови правоотношения, така и върху

ху сключения колективен трудов договор, чийто срок не е изтекъл.

Трето – съдът определя датата на провеждането на първото събрание на кредиторите (чл. 630, ал. 1, т. 5). Работниците и служителите-кредитори имат право наравно с всички останали кредитори да участват в това първо събрание и да вземат решения по разглежданите въпроси.

Какво е действието на решението за откриване на производство по несъстоятелност в отношенията между работниците и служителите-кредитори и работодателя

Отговорът на този въпрос се съдържа преди всичко в разпоредбата на чл. 635 от Търговския закон.

Когато съдът в решението си за откриване на производство по несъстоятелност изрично не е ограничил правата на неплатежеспособния длъжник, сме изправени пред хипотезата на чл. 635, ал. 1 ТЗ. В този случай, независимо от обстоятелството, че производството по несъстоятелност е открито, длъжникът продължава да извършва своята дейност, но под надзора на синдика. На практика при тази хипотеза длъжникът продължава да управлява цялостната дейност на предприятието, като има право да се разпорежда и с имуществото му. Разбира се, всичко това длъжникът извършва под надзора на синдика.

При прилагането на чл. 635, ал. 1 ТЗ особено важно значение за работниците и служителите има правилният отговор на въпроса – кой е техният работодател-длъжникът или назначеният от съда синдик? След като съдът е допуснал длъжника да продължава своята дейност, то той има право да осъществява и всички правомощия на работодателя по трудовете правоотношения. В качеството си на

работодател длъжникът е този, който има право да сключва допълнителни споразумения към трудовия договор на работника или служителя, да издава и съответните заповеди в това число и заповедите за прекратяване на трудовото правоотношение, когато е налице някое от основанията, установени в закона (Кодекса на труда).

С изречение второ на чл. 635, ал. 1 ТЗ законодателят изрично предвижда, че неплатежеспособният длъжник може да сключва нови сделки само след предварително съгласие на синдика и съобразно с мерките, постановени с решението за откриване на производството по несъстоятелност. Законът не определя изрично характера на сключваните нови сделки, т.е. не е категорично установено дали предварителното съгласие на синдика е необходимо при сключване на търговска или на други гражданскоправни сделки. Но тъй като Търговският закон урежда режима на търговските сделки (част трета от закона), следва да се приеме, че тук законодателят има предвид точно тях. Ако приемем, че длъжникът може да сключи нови търговски сделки само след предварително съгласие на синдика, това означава, че за сключването на трудови договори с нови работници и служители не е необходимо предварително съгласие на синдика. Трудовият договор не е търговска сделка. Затова в тези случаи синдикът упражнява единствено правото си на надзор върху действията на длъжника и може да реагира, ако констатира, че с приемането на нови работници и служители се застрашават интересите на останалите кредитори.

Същевременно законодателят предвижда възможност за съществени ограничения на права на неплатежеспособния длъжник (чл. 635, ал. 2). По своя преценка съдът може да лиши длъжника от правото да управлява и да се разпорежда с имуществото, като предостави това право на синди-

ка. Съдът има право да пристъпи към постановяване на такова решение когато констатира, че с действията си длъжникът застрашава интересите на кредиторите.

След като съдът с решението си за откриване на производство по несъстоятелност лиши длъжника, от правото му да управлява и се разпорежда с имуществото, управлението на предприятието се поема от синдика. Когато синдикът поеме изпълнението на тези правомощия на длъжника възниква въпросът каква промяна настъпва в страната по трудовите правоотношения и по-специално кой изпълнява правата и задълженията на работодателя при тази хипотеза? В закона не е даден изричен отговор, поради което тази му непълнота може да бъде отстранена с решението на съда за откриване на производство по несъстоятелност. Съдът е в правото си изрично да постанови кой ще изпълнява правата и задълженията на работодателя. Когато и съдът не е решил въпроса в поставеното от него решение правилният отговор може да се търси и гаде чрез съпоставянето на двете алинеи на чл. 635 ТЗ. В качеството на работодател се явява този, който изпълнява правомощията на управление и на разпореждане с имуществото.

Възможно ли е предприятието в производство по несъстоятелност да бъде обявено за приватизация

В практиката има вече такива случаи. След като съдът постанови решение за откриване на производство по несъстоятелност за държавно или общинско предприятие, е допустимо и възможно да се обсъждат и варианти за неговата приватизация. Решение за приватизация на държавно или общинско предприятие може да се вземе от съответния компетентен орган при открито производство по несъстоятелност до датата на определенето на съда по несъстоятелността за одобряване на списъка на приетите вземания по чл. 692 (параграф 5, ал. 1 от Допълнителните разпоредби на Търговския закон).

С одобряването от съда на списъка на приетите вземания се спира производството по несъстоятелност. В 4-месечен срок от спиране на производството по несъстоятелност може да се сключи приватизационна сделка.

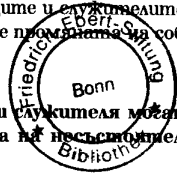
При приватизация на държавно или общинско предприятие трудовите правоотношения на работещите в него работници и служители не се прекратяват, а се запазват на основание чл. 123 от Кодекса на труда. Новият собственик на предприятието след неговата приватизация им става работодател. В случая е налице правопримемство на страната на работодателя, който като собственик на предприятието поема неговите активи и пасиви. Той поема и правата и задълженията на работниците и служителите, възникнали преди приватизацията, т.е. поемателства собственика на предприятието.

Кои вземания на работника или служителя могат да бъдат удовлетворени от масата на несъстоятелността

Преди всичко това са вземанията на работниците и служителите, които произтичат от индустриалното трудово правоотношение, включително и вземанията, възникнали при неговото прекратяване съгласно разпоредбите на Кодекса на труда.

Такива вземания са: неизплатено трудово възнаграждение, допълнителни и други трудови възнаграждения за допълнителна работа, за положен нощен и извънреден труд, различни видове обезщетения при съществуващо трудово правоотношение, както и при прекратяването му.

Други вземания или по-голям размер на вземанията за работника или служителя произтичат от сключения колективен трудов договор в предприятието. Например по-го-

лям размер на трудово възнаграждение, на платен отпуск, обезщетения и др.

Трета група „договорни“ вземания на работниците и служителите се явяват задълженията на работодателите за осигуряване на средства за допълнително пенсионно осигуряване, задължително или договорено застраховане и др.

Синдикатът е задължен служебно да впише в списъка на предявените вземания всяко вземане на работник или служител, произтичащо от трудово правоотношение с длъжника, възникнало до една година преди датата на решението за откриване на производство по несъстоятелност.

Предявяване на вземанията от работниците и служителите-кредитори

Точното и своевременно вписване на вземанията на работниците и служителите с посочено основание и размер е много важно, защото осигурява участието им в събранието на кредиторите, а чрез него в управлението на масата на несъстоятелността и в разпределението на осребреното имущество. Плащането на дължимите им се суми от трудовото правоотношение или прекратяването му се извършва въз основа на този списък.

Работниците и служителите-кредитори могат да искат вписване в списъка на кредиторите и на вземанията, произтичащи от трудовото им правоотношение през време на откритото производство от съда по несъстоятелността, когато продължава стопанската дейност на неплатежоспособния длъжник. В разностите по несъстоятелността се включват именно дължимите на работниците и служителите суми за труда им, когато работата в предприятието на длъжника, който продължава да извършва стопанската дейност.

След изплащането на обезщетенията по Кодекса на труда останалите без работа лица имат право и на обезщетения при безработица. Обезщетението се изплаща при невиновно поведение от страна на работниците и служителите за срок от 6 до 12 месеца, в зависимост от продължителността на трудовия стаж и възрастта на безработното лице. Размерът на обезщетението е 60 на сто от средномесечното брутно трудово възнаграждение за последните шест месеца, върху което са правени вноски във фонд „Професионална квалификация и безработица“, но не по-малко от 90 на сто и не повече от 140 на сто от минималната работна заплата, установена за страната.

От 1991 г. в много предприятия възникнаха сериозни затруднения в производствената им дейност поради различни причини: липса на средства за закупуване на суровини и материали, загуба на пазари при производство на неконкурентноспособна продукция, огромна задълженост към банкови институции и невъзможност да върнат взетите кредити и много други. Една част от дължавните и общинските предприятия фактически бяха във фалит, без той да е установен по предвидения в закона ред.

Така се стигна до приемането на Решение № 480 от 14 май 1996 г. на Министерския съвет (необнародвано), с което бяха утвърдени списъци на търговски дружества с дължавно участие, подлежащи на ликвидация (64 дружества) и на изолация (70 дружества).

Изпълнението на това решение доведе до увеличаване броя на безработните в страната и невъзможност за голяма част от тях да намерят работа другаде по трудово правоотношение.

На освободените от работа работници и служители без виновно поведение от тяхна страна в изпълнение на това решение се изплаща еднократно допълнително обез-

щепение по силата на специално постановление (ПМС № 131 от 12 юни 1996 г.).

Размерът на допълнителното обезщетение е диференциран в зависимост от времетраенето на трудовия договор, както и от продължителността на работата в търговското дружество към момента на прекратяване на трудовото правоотношение.

Работници и служители, които са работили в предприятието, включено в списъците към Решение № 480 на Министерския съвет от 1996 г. повече от 6 месеца по основен трудов договор, сключен за неопределено време, имат право на 6-кратния размер на средната месечна брутна заплата за материалната сфера за първото тримесечие на 1996 г. Всъщност паричната сума, която получава уволненият работник или служител поради ликвидация на предприятието като 6-кратен размер на средната месечна брутна работна заплата за I тримесечие на 1996 г., е 58 494 лв. (9749 х 6).

Работници или служители, които са работили по-малко от 6 месеца по основен трудов договор, сключен за неопределено време, получават 3-кратния размер от посочената средна брутна месечна заплата. Същият размер на допълнително обезщетение имат работниците и служителите, които са работили по основен трудов договор, сключен за определен срок.

Обезщетението се изплаща от бюрата по труда след подаване на молба от работника или служителя в 3-месечен срок от датата на прекратяване на трудовото правоотношение.

Работещите в предприятията, включени в списъка за ликвидация в посоченото решение на МС, получават еднократно допълнително обезщетение само ако трудовете им

правоотношения са били прекратени преди 1 ноември 1996 г. Изключение от това правило е предвидено за лицата, извършващи работа по техническата консервация, ликвидация, охрана или приватизация на търговските дружества, които не осъществяват производствена дейност. Тези работници и служители имат право на допълнително обезщетение и когато трудовете им договори са прекратени след 1 ноември 1996 г., като е променена и базата, от която се изчислява обезщетението им. А тя е средната месечна брутна заплата за второто, третото или четвъртото тримесечие на 1996 г., в зависимост от това кога е прекратено трудовото им правоотношение. Въпреки промяната, която се отнася само за посочените до-горе лица, хиперинфлацията, която вече е факт за страната ни, напълно обезценява стойността на обезщетението.

Затова повече от необходими са промените, които следва да се направят в базата, въз основа на която ще се определя и размерът на това еднократно допълнително обезщетение. Промени в постановлението с оглед неговото усъвършенстване се налагат и поради факта, че предприятията, включени в списъка за изолация, разработват програми за финансово оздравяване на предприятията. Тези програми, които се одобряват от министъра на финансите, трябва да съдържат анализ на финансовото състояние на предприятието, както и задълбочена разработка на незабавни мерки за ограничаване на загубите и за напрупване на положителен паричен поток със собствени усилия. Извършваните управленски, организационни, правни, финансови и други действия за осъществяване на програмите за финансово оздравяване на предприятията обхващат и мерки за спиране на губещите производства и дейности, освобождаване от излишен персонал. А това на практика означава увеличаване на безработните и за съжаление по всяка вероятност ще се увеличи броят на трай-

но безработните при липса на реални програми за осигуряване на трудова заетост.

Нещо повече. Очакваните нови фалити на много предприятия, както и структурните реформи в предприятията с оздравителна програма, приватизацията на държавни и общински предприятия неминуемо ще увеличат броя на хората, останали без работа по трудово правоотношение. Обезщетенията, които се плащат от работодателя и от съответното Бюро по труда, са за определен срок. Уреждането на отношенията между държавата, работодателите и останалите без работа лица относно осигуряването при безработица, насърчаването на заетостта на безработните, тяхната квалификация и преквалификация следва да бъдат предмет на законова уредба. Проект на Закон за осигуряване при безработица и за професионална квалификация е разработен и трябва да бъде един от приоритетните закони в програмата на бъдещия парламент.

Какво се цели с производството по оздравяване на предприятието и как се отразява то на трудовото правоотношение на работниците и служителите?

Различна е съдбата на предприятията с влошено икономическо и финансово състояние. Безспорно е, че една част от тях ще бъдат закрити (ликвидирани), друга част – предложени за приватизиране, трета част – ще осъществяват програми за финансово оздравяване, а четвърти – ще бъдат обявени в несъстоятелност.

Тежките социално-икономически последици от обявяването на длъжника в несъстоятелност налагат да се направи всичко възможно, за да не се прекратява дейността му, а чрез предприемане на съответни мерки да съумее да излезе от състоянието на неплатежеспособност чрез реализиране на програма за оздравяване или приватизиране на предприятието.

Откриването на производство за оздравяване на предприятието едва ли би било възможно във всички случаи, тъй като това зависи от състоянието на самото предприятие и възможностите за неговото „спасяване“ в резултат на предприети мерки и действия.

Продължаването на дейността на длъжника през време на оздравителното производство означава запазване на работни места вместо цялостното им закриване при прекратяване на дейността. Осъществяването на един добър и реалистичен план за оздравяване при продължаване дейността на предприятието създава реални възможности за защита интересите на кредиторите, на длъжника и на неговите работници и служители.

Безспорно най-заинтересован да изготви и предложи план за оздравяване на предприятието е длъжникът, за да го запази и избегне неговия фалит.

Няма да бъде пресилено, ако кажем, че не по-малко заинтересовани от реализиране на плана за оздравяване на предприятието са работниците и служителите, които работят в него. Ето защо не е случайно и решението, което се съдържа в закона, а именно, че право да предложат план за оздравяване имат най-малко 20 на сто от общия брой на работниците и служителите на длъжника.

Но за съжаление на практика работниците и служителите много рядко биха могли да използват предоставеното им от закона право. Това е така, защото изработването на добър и реалистичен план за оздравяване на предприятието ще изисква и много средства. В това отношение законът поставя работниците и служителите в неизгодно положение.

Разходите по изготвянето на плана, който е предложен от длъжника или синдиката, са за сметка на масата на несъстоятелността (чл. 699 ТЗ). Когато обаче планът е

предложен от работниците и служителите, разходите по изработването му са за тяхна сметка. Това неблагоприятно правно разрешение на закона по заплащане разходите за изработване на оздравителен план, когато той е предложен от кредиторите, в това число и работниците и служителите, на практика ще ги лиши (особено работниците и служителите-кредитори) от възможността да предлагат такъв план. Участието на работниците и служителите при разработване на план за оздравяване е възможно да стане чрез включването на техни експерти в състава на работната (експертната) група, която разработва плана от името на длъжника или на синдика.

От задължителното съдържание на плана за оздравяване за работниците и служителите е особено важно да имат гаранции за степента на удовлетворяване на вземанията си като кредитори от съответния клас, както и конкретни данни за влиянието на плана върху трудовата им заестост.

Планът за оздравяване на предприятието се приема от кредиторите, разпределени в пет класа с оглед вида на техните вземания. Законодателят поставя във втори клас работниците и служителите-кредитори за вземания, произтичащи от трудовете им правоотношения, възникнали до една година преди датата на решението за откриване на производство по несъстоятелност. Съгът по несъстоятелността утвърждава приетия план, ако при разработката му са спазени изискванията на закона. С постановяване на решението за утвърждаване на плана съгът прекратява производството по несъстоятелност. Докато се осъществява планът за оздравяване на предприятието, длъжникът си възстановява правата на управление, при условие че стриктно спазва поетите задължения по него. В това време длъжникът изпълнява и функциите си на работодател в трудовете отношения с работници-

те и служителите, които продължават да работят в предприятието.

Удовлетворяване на вземанията на работниците и служителите при обявяване на длъжника в несъстоятелност

Когато при откриване на производството по несъстоятелност е очевидно, че продължаването на дейността би увредило масата на несъстоятелността, а оттук и интересите на кредиторите, съгът може да обяви длъжника в несъстоятелност.

Съгът постановява решение за обявяване в несъстоятелност на длъжника и когато: не е бил предложен план за оздравяване на предприятието; предложеният план не е приет или утвърден; наличното имущество е недостатъчно за покриване на разходите по производството за несъстоятелност или длъжника не изпълнява задълженията си по плана за оздравяване.

Решението за обявяване в несъстоятелност действа по отношение на всички, подлежи на вписване в съдебния регистър и се обнародва в „Държавен вестник“.

Законодателят установява ред за удовлетворяване на вземанията на кредиторите (чл. 722 ТЗ). При удовлетворяване на вземанията действа принципът: който е по-напред, получава вземанията си, а за следващите – каквото остане.

Нека разгледаме на какъв ред могат да бъдат поставени вземанията на работниците и служителите-кредитори?

Статутът им на особен „специфичен“ кредитор води до установяване в закона на различен ред за удовлетворяване на вземанията на работниците и служителите-кредитори с оглед времето на възникването им.

1. Най-напред те могат да бъдат поставени на трето място в реда на кредиторите. Това са вземанията за разнските по несъстоятелността, а в тях се включват дължимите на работниците и служителите суми, когато предприятието не е прекратило дейността си (чл. 723, т. 3 ТЗ).

2. На четвърто място в поредността са вземанията, произтичащи от трудовете им правоотношения и възникнали до една година преди датата на решението за откриване на производството по несъстоятелност.

3. На девето място са всички останали техни вземания, произтичащи от трудовете им правоотношения.

При огромната задълженост, която имат голяма част от предприятията и поставянето на първо и второ място вземанията обезпечени със залог или штека, и вземанията, за които се упражнява право на задържане, е възможно в практиката да са честни случаите, при които средствата от осребреното имущество няма да са достатъчни за удовлетворяване вземанията на всички кредитори. Така идеята, заложена в закона, че в производството по несъстоятелност се вземат предвид интересите на работниците и служителите на дължника има само декларативен характер.

За съжаление при подготовката и приемането на частта от Търговския закон относно реда за удовлетворяване на кредиторите, българският законодателен орган не ратифицира и не взе предвид новите принципи, възприети от МОТ в Конвенция № 173 за защита вземанията на работниците при фалит. Правните норми, които се съдържат в нея осигуряват реални гаранции за защита на интересите на работниците и служителите при фалит на предприятието, в което работят.

На практика според действащото законодателство в

България вземанията на работниците и служителите при фалит не са привилегирани, нито са защитени от гарантираща ги институция. При очаквания фалит на много предприятия повече от необходимо е приемането на законна уредба, създаваща реални гаранции за защита на вземанията на работниците и служителите.

Поначало както при несъстоятелността (фалита), така и при ликвидация на предприятието се прекратява стопанската му дейност. А това означава, че трудовете правоотношения на работниците и служителите се прекратяват, тъй като няма правоотношение на страната на работодателя. И в двата случая правното основание за прекратяване на трудовото правоотношение на работника или служителя е чл. 328, ал. 1, т. 1 от Кодекса на труда (закриване на предприятието).

Най-тревожният проблем за работниците и служителите и за техните представители – синдикатите при закриване на предприятия е бъдещото им устройване на работа другаде, съобразно притежаваната квалификация или преквалификация. Основните причини за невъзможността от устройване на работа другаде на работниците и служителите от фалиралите и закрити предприятия е непрекъснатото нарастване броя на безработните, както и липсата на свободни работни места и длъжности в предприятията, които работят.

Подобряването на икономическото и финансово състояние на предприятията, включително и осигуряването на трудова заетост, може да се очаква от ускорената приватизация на държавните и общински предприятия. Независимо от това по какъв начин ще бъде приватизирано едно предприятие, е важно да съумеем да използваме приватизацията като един от основните инструменти за извършване на структурната реформа в страната. При то-

ва в приватизацията могат да участват българските граждани при равни условия, било като физически или юридически лица. В приватизацията на общо основание могат да участват всички работници и служители, а когато става дума за приватизиране на тяхното предприятие те имат право на преференциални условия на участие.

Една успешна приватизационна сделка означава не закриване на предприятието, а продължаване на неговата стопанска дейност. А това значи осигуряване на трудова заетост за работниците и служителите по трудово правоотношение.

Съдържание

Предговор	5
Правното положение на синдика и квестора по българското законодателство	7
Анализ на практиката на Министерския съвет по прекратяване на гържавни предприятия	25
Структурната реформа и ликвидацията на губещи предприятия	36
Приватизация на гържавни и общински предприятия, за които е открито производство по несъстоятелност по реда на Търговския закон	49
Данъчно облагане при производство по несъстоятелност по Търговския закон	77
Трудовоправното положение на работниците и служителите при несъстоятелност, ликвидация или приватизация на предприятието	86

**Производство по несъстоятелност и
работническо-мениджърска приватизация**

Правни, финансови и социални измерения

Обща редакция **Асен Ризов**
Коректор **Венера Тончева**
Предпечатна подготовка „МТ-студио“

Формат 1/16 от 60/90. Обем 7 п.к.

Разпространява се безплатно